

I. BABADAĞ SEMPOZYUMU

TARİHTE VE GÜNÜMÜZDE BABADAĞ

1-2-3 ARALIK 1999
BİLDİRİ METİNLERİ

PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
DENİZLİ

ISBN-975-6992-04-2 (T.C.)
ISBN-975-6992-05-0 (İ. Cih)

Rektör M. İsmail AKIK, BAŞIM AKADEMİK BAŞKANLIK VE REKTÖRLÜK, PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ, 176 Sok. No:14, Tel: 0250-2612004, Faks: 0250-2621014, DENİZLİ

ANTİK DÖNEMDE BABADAĞ ÇEVRESİ

*Celal ŞİMŞEK

*PAÜ. Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji-Sanat Tarihi Bölümü, K. Arkeoloji ABD.

ÖZET

Babadağ (Salbacos) dağının Lycos (Çürüksu) ovasına bakan kuzey yamaçlarında yer alan, antik Trapezopolis (Boludüzü) ve Attouda (Hisarköy), Hellenistik dönemde (M.Ö. 2.yy) kurulmuşlardır. Bu kentler Hellenistik ve Roma dönemlerinde Karya bölgesi Alabanda Conventus yönetim birliğine dahildirler. M.S. 3.yy sonlarında İmparator Diocletianus'un(M.S.284-305) yaptığı bölge taksimatından sonra, başlayan Bizans dönemiyle birlikte bu kentler, Frigya Pacatania'sına bağlanmışlardır. Her iki kentin de Karya ve Frigya bölge sınırında olması sebebiyle bunlar, hem Karya, hem de Frigya kentleriyle sıkı ilişkilerde bulunmuşlardır. İki komşu kent, antik dönemde, aynı tanrılara tapınmışlar, aynı ortak para birimini kullanmışlar ve de tüm önemli kararlarda ortak hareket etmişlerdir. Bizans döneminden sonra, her iki kentte **Selçuklu yerleşiminin** olduğuna dair herhangi bir kanıt bulunamamıştır. **Ancak Osmanlı döneminde** Attouda'da yerleşim olmuş, Trapezopolis ise **tamamen terk edilmiştir**.

ATTOUDA ANTİK KENTİ YÜZEY ARASTIRMASI İZLENİMLERİ(Ç.1-3, R.1-21)

Denizli ili, Sarayköy ilçesi, Hisarköyünde yer alan Attouda antik kentinde 29.09.1999 tarihinde başlanan ve bir hafta süren bir yüzey araştırması yapılmıştır. Bugün Attouda antik kenti üzerinde modern Hisarköyü yer almaktadır. Bu sebeple antik kente ait mimari yapıların yerlerini tespit etmek güçtür. Ancak köy içerisinde, antik kente ait mimari elamanlara sıkça rastlanılmaktadır.

Salbacos dağ silsilesinin kuzey eteğinde Hellenistik dönemde M.Ö.2.yy Bergama krallığına kurulan antik kent; Aphrodisias ve Laodikeia'ya geçiş noktasında yer almaktadır. Kent doğal konum olarak bir tepe üzerinde bulunur. Kuzey, güney ve doğu kısmı sarp uçurum, batı kısımda ise Salbacos dağına yaslanmış olup,dağın arkasında ise Aphrodisias yer almaktadır.

Kentin Nekropol alanı ise, Asar tepesi etrafında yumuşak kaya içine oyulmuş oygu mezarlar; Yeşilimtırak yöreye özgü taş tuğla ve kireç harçtan yapılan tonozlu mezarlar ve yine aynı malzemededen yapılmış basit, üzeri düz, tek kişilik kist mezarlar olmak üzere üçe ayrılır. Bu mezarlar özellikle Sarayköy-Hisarköy yol açımı sırasında, köye girişte, yolun sağ tarafında kuzeyde 10-12 m askıda kalmış olarak göze çarparlar. Bu alanda 300 metrelik mesafede sıralanmış olan mezarlar burada bir Nekropol caddesi olabileceğini düşündürüyor. Antik kentin Nekropol (mezarlık) alanı daha çok kuzey ve güney yöndeki dik yamaçlarda yayılmıştır.

Özellikle camii bahçesinde yer alan 10'a yakın Pedastal sütun kaidesi ve Caminin kuzey tarafında yer alan, 3-4 adet dikdörtgen bloklar bizde burada bir Roma Tapınağı yada

önemli bir yapı olabileceği izlenimi uyandırmıştır. Ayrıca aynı yerde üç Fascjali Arşidrav bloklarının da olması, Roma döneminde M.S.2-3. yy'da burada önemli bir yapının varlığına işaret etmektedir. Köy içerisinde değişik yerlerde mimari yapılara ait mermer Arşidrav blokları, Geison parçaları dağılmış olarak görülmektedir.

Köyün bulunduğu konik tepe Asar tepesi olarak bilinmektedir. Özellikle Asar tepesinin kuzey yönünde kaya içine oyulmuş, üstü beşik çatı şeklinde oygu mezarlar ve toprak içinde yer alan tuğla,taş ve kireç harçtan yapılmış mezarlar yer alır. Köy, antik kentin üzerinde kurulmasına rağmen, günümüzde sit alanı olması nedeniyle, yeni bir yapılaşma görülmemektedir. Köydeki tipik mimari, yöreye özgü yeşilimsi taşların kullanıldığı, ahşap, kiremit çatıdan oluşan ve geleneksel köy hayatını yansıtan evlerde, geçim kaynağı tekstildir. Bu yönüyle köy, Antik dönemdeki tekstil geleneğini yansıtmaktadır. Özellikle bazı evlerin üst örtüsünün ahşap hatıl üzerine toprak düz dam yapılması ve bunların üzerine serilen toprakların silindirik kesitli sütun tamburlarıyla sıkıştırılması geleneği de binlerce yıldır süre gelen bir Anadolu üslubudur.

Köy içerisinde yer alan küçük müze deposunda mermer, pişmiş toprak ve cam eserler sergilenmektedir. Bunlar Hellenistik ve Roma dönemine ait; mezar stelleri, yazıtlar, Roma dönemi heykeller, kabartmalı mermer mimari parçalar, sütunlu lahit parçaları,pişmiş toprak testi, kase ve kandillerden oluşur. Bu pişmiş toprak eserler genel olarak M.S. 1-4.yy arasına tarihlendirilir. Depoda bulunan eserlerle ilgili dokümanlar hazırlanmıştır.

Hisarköyündeki çalışmalarımızın sonucunda edindiğimiz izlenim; İnsanlar Antik eserlerle birlikte yaşamayı benimsemişlerdir. Köyde betonlaşmadan uzak, yöresel taşlardan yapılmış köy evleri vardır. Başka yörelerde karşımıza çıkan, doğal hayatın kent hayatına uydurulması sonucu bozulması, burada aksine yerini doğaya zarar vermeyen, ve de antik yaşama da uyum sağlamış şirin bir Anadolu köyü olarak karşımıza çıkarmaktadır. Köyün tek geçim kaynağının tekstil olması ve son dönemde bu sektörde görülen kriz nedeni ile gençler şehre göç etmekte, bu göçe bağlı olarak ta köy nüfusu günden güne azalmaktadır. Nüfusun azalmasına bağlı olarak, köy içinde yer alan ilköğretim okulu kapanmış ve taşıma sistemine geçmiştir. Hisarköy'nün 1.derece arkeolojik sit alanı içinde olması nedeni ile taşınması gündemdedir. Eğer bu taşıma gerçekleştirilirse, köydeki bu tipik eserlerin restorasyonları (onarımları) yapılmalı, doğal güzelliği korunarak köy yaşatılmalıdır. Özellikle yeşillik içinde yer alan köy, manzarasının çok güzel olması, tüm Lycos (Çürüksu) vadisini hakim noktadan görmesi, buranın izcilik, dağcılık kampı olabilecek özelliklere sahip olduğunu gösterir. Bu gerçekleştirilirse köy içinde bir ev müze olarak düzenlenebilir. Hisarköy şehir gürültüsünden bıkan insanlar için, doğanın içinde huzur bulunabilecek bir yer olup, hafta sonları buradan gruplar halinde Aphrodisias'a (antik dönemde olduğu gibi) yürüyüşler yapılabilir. Köy halkı çalışmalarımıza canı gönülden destek olmuş, yaptığımız çalışmaları titizlikle izlemiştir. Köyde genel olarak Florayı göz önünde bulundurursak; meşe ve çam ağaçları yoğunluktadır. Ekili alanlarda ise Zeytin ve Nar ağacı bulunur.

TRAPEZOPOLİS ANTİK KENTİ YÜZEY ARAŞTIRMASI İZLENİMLERİ (P.1, Ç.4-7, R.22-40)

Denizli ili, Babadağ İlçesi, Bekirler Köyü sınırları içerisinde kalan ve Köyün tek tarım arazisi Boludüzünde yer alan Trapezopolis Antik Kentinde, 14.09.1999 tarihinde başlanan ve 10 gün süren bir yüzey araştırması yapılmıştır. Öncelikli olarak Bekirler Köyü içerisindeki Antik Kentten getirilen mimari blokların tanımı yapıldı ve fotoğraflandı. Bunlar Köy meydanında bulunan Grekçe yazıtlı blok, mermer kapı sövesi ve sonradan dibek olarak kullanılmış mermer kaide bloğudur. Mimari bloklar antik kent içinde yer alan bir yapıdan, çift sürümü sonucu çıkarılmış ve buraya 6 ay önce getirilmiştir. Ayrıca, Bekirler Köyü İlkokulu içerisinde bulunan mermer İon başlığı, Korinth başlığı ve mermer sütuncenin fotoğraflarının çekilip tanımlarının yapıldı.

Daha sonra çalışmalara Boludüzü mevkiinde devam ettik. İlk olarak Trapezopolis Kentine su sağlayan antik su yolunun kalıntılarına rastladık. Su yolu şu anda mevcut karayolunun hemen güney bitişiğinde olup, kente batı yönünden (Kelleci Köyü) ulaşmaktadır. Su yolunun görünen kısmının uzunluğu 25-30 metre olup, moloz taş ve pembe renkli kireç harçtan yapılmış olan örgü içinde, künk sistemi olmalıdır.

Boludüzü mevki; mevcut karayolundan yaklaşık olarak 50-60 metre yükseklikte, 1,5 km uzunluğunda, 1 km genişliğinde dikdörtgen masa gibi bir alanı kapsamaktadır. Antik kentin bulunduğu düzlüğe çıkıldığında, bugün ayakta ve halen işlevini devam ettiren 83/11 nolu parsel üzerindeki silindirik kesitli ve külah örtülü, moloz taş ve kireç harç örgülü su sarnıcını görmek mümkündür. Bu sarnıçtan günümüzde çobanlar ve tarlasına çalışmaya gelen köylüler yararlanmaktadır. Sarnıç Boludüzü için en gerekli yapılardan birisidir. Antik dönemde yapılan ve Kelleci köyü mevki Babadağ yamaçlarından su sağlayan künk sistemleri bozulduğu için, bu sarnıç Boludüzüne su sağlayan tek sistemdir. Yapıda bazı yerlerde Spolien (devşirme) antik mimari malzemelerin de kullanıldığı görülür. Günümüzde külah biçimindeki örtü, beton ile kaplanmıştır. Sarnıçta, kuzeybatı yönde 135cmx47cm ebadında bir kapı yer alır. Kapının sağında tas ve sarnıç içinden su alınmasını sağlayan kovanın konulacağı dikdörtgen bir niş yer alır. Kapı altında ise, sarnıç içine öndeki çukurlaştırılmış alandan yağmur sularını sağlayacak pişmiş toprak künk geçişi bulunur. Yapıda mevcut görülen duvar sistemi Bizans dönemi karakteri göstermektedir. Belki de halen su sağlayan sarnıç, kentin kuruluşundan itibaren vardı. Boludüzü'nde ilk bakışta toprak üzerinde mimari kalıntıya rastlanılmamaktadır. Ancak, arazi dikkatli bir biçimde gezildikçe mimari kalıntılar ortaya çıkmaktadır. Tarım arazisi olan bu mevkide, toprak sürüldükçe mimari bloklar çıkarılmış, tahrip edilmiş ve bir kısım mimari bloklar kuzeybatı ve güney taraftaki dik uçurumdan yuvarlanmıştır. Bu ve doğal sebeplerle, yüzeyde görülen kısımda pek kalıntı yoktur. Fakat yığma toprak altında kalmış olan, Kilise (C yapısı) ve Hamam (E yapısı) yapılarının yeri ve varlığı bizi yanıltmıyor.

83/9 nolu parsel üzerinde yer alan 30x30 metre ölçülerindeki Kilisede(C yapısı) toprak seviyesinden 4-6 metre yükseklikte duvarlar görünmektedir. Malzeme olarak yöreye özgü moloz taş, kiremit ve kireç harcın kullanıldığını görüyoruz. Yıkıntılar içerisinde rastlanılan düz kiremit parçaları yapının üst örtüsü hakkında bize bilgi veriyor. Ayrıca yapının ön kısmında mermer diş kesimli geison görülmektedir. Bu da yapıda Roma dönemine ait devşirme malzemelerin kullanıldığını göstermektedir.

189/4 nolu parsel üzerinde yer alan ve 50x50 metrelik alanı kapsayan hamamda (E yapısı) yapı malzemesi olarak moloz taş, kiremit ve kireç harç kullanılmıştır. Yapının büyük bir bölümü 6-7 metrelik toprak altındadır. Toprak üzerinde görülmekte olan ve kuzeydoğuya bakan tonoz kalınlığı 70 cm.dir. Hamamın doğu yönündeki alanda sütun tamburu ve üç fascialı köşe arşidravına rastlamamız, bu alanın ön kısmının Agora olabileceği izlenimi vermektedir. Çünkü; Antik dönemde Kamu yapıları belli bir alan içine yapılmaktadır.

Ayrıca arazide büyük kilisenin kuzey batısında 187/5 nolu parsel üzerinde yer alan (L yapısı) 5mx4m'lik bölümü izlenebilen Apsidial formlu bir şapele rastlamamız ikinci bir küçük Kilise yapısının göstergesidir. Bunun 20 metre kuzeydoğusunda aynı parselde yer alan Dor başlığı ve Sütun tamburlarının varlığı (J yapısı) bize muhtemel bir tapınağın yada sütunlu yolun varlığını hatırlatmaktadır. Yine aynı parselde yer alan K yapısı 30 m²'lik bir alanı kaplamakta insi tu (orijinal yerinde) bir mermer blok görülmektedir. Bu yapılar hakkındaki kesin yargımız ise sistemli yapılacak bir kazının ardından kesinleşecektir. Kuzeydoğu uçta 188/3 nolu parsel üzerinde yer alan G yapısında yaklaşık 50 m²'lik kaçak kazı çukurunun yapıldığı bölümde görüldüğü kadarı ile bir kamu yapısına ait mimari bloklar izlenmektedir.

Kuzeyde vadi içinde yer alan H yapısı kuzeybatı-güneydoğu yönünde yaklaşık 60-70 metre uzanmakta önde iki uçta, iki küçük oda yer almaktadır. Yapıda moloz taş , kireç harç kullanılmış olup, Güney vadi yamacında yer alan düzgün kesilmiş mermer ve adi taş bloklar yapının tarihlenmesini Roma dönemine kadar indirmektedir. Yapının gerçek mahiyeti yapılacak sistemli bir kazı sonucunda anlaşılacaktır. Ancak topografya göz önüne alındığında bu alanın öndeki ovayla irtibat sağladığı görülmektedir. Bu nedenle yapı vadi içinde karakol görevi üstlenmiş olmalıdır. Çünkü kent doğal kale görünümünde güney, doğu ve batı kısımları sarp uçurum olup, geçiş kuzey ve kuzeydoğu yönden sağlanıyordu. Sanki bu yapı vadi içine gizlenmiş durumdadır.

83/11 nolu parsel üzerinde yer alan B yapısının bulunduğu alanda, mermer iki adet sütun tamburu ve bir adet pedastal kaidenin oluşuyla Roma dönemi bir tapınağa yada sütunlu kamu yapısına ait olmalıdır.

Doğu tarafta 85/14 parsel üzerinde F yapısında, yaklaşık 10 m uzanan alt duvar sırası görülmekte, yine yanında yer alan 85/15 nolu parsel üzerinde ki A yapısında, mermer bir blok yer almaktadır. Her iki yapının yapılış amacı, yapılacak kazılar sonunda anlaşılacaktır. Bu yapıların kuzey önünde doğu-batı yönünde uzanan duvar izleri görülmektedir.

Kentin en ilgi çekici mimari yapıları ise Nekropol alanında rastladığımız tonozlu mezarlardır. Mezarlara Kentin güney (dere-vadi), kuzey (karayolu) ve doğu yönünde sıkça rastlanılmaktadır. Bu mezarların büyük bir kısmının soyulduğu ve bir kısmının hayvan barınağı olarak da kullanıldığı anlaşılmıştır. Ayrıca, bazı tonozlu mezarların ise içlerinin çamur harcı ile sıvanarak ve ocak eklenerek, bir odalı evler haline getirilip göçebe çobanlar tarafından kullanıldığı da görülmektedir.

Tonozlu Anıt mezarlara yoğun olarak, Kentin güney yönünde Seyne deresi vadisine bakan yamaçta rastlanılmaktadır. Mezarların mimarisinin ihtişamı, bu mezarların anıtsal düzeyde olduklarını göstermekte ve o dönem kentin ekonomisi hakkında bize bilgiler vermektedir. Elbette o dönemde, bu mezarlara zengin ve soylu kişiler gömülmekteydi. Tespit edebildiğimiz 52 adet tonozlu mezarın belli başlı özelliklerini sıralayacak olursak;

a)-Mezarların giriş yönleri topografya ya uygun olarak yapılmıştır. Örneğin güney Nekropolünde yer alan mezarların giriş yönleri genelde güneydedir.

b)-İstinasız tonozlu mezarlar, bir ön oda ve asıl mezar odasından oluşmaktadır.

c)-Mezarlar da yapı malzemesi olarak moloz taş, kireç harç kullanılmıştır. İçleri ise kireç harç ile sıvalıdır. Bunların sıvaları çok tahrip olmuş, olanlarda da herhangi bir duvar resmi tespit edilememiştir.

d)-Duvar kalınlıkları birbirine bitişik mezarlarda 80-100 cm., tek mezarlarda ise duvar ve tonoz kalınlıkları 60 cm. dir.

e)-Asıl mezar odalarının içi genelde üç yönde nişlidir. Nişler dikdörtgen şeklindedir. Bunlar mezar hediyelerinin konulduğu girinticiklerdir.

f)-Eğimin çok olduğu bazı yerlerde, mezarın arkasına toprak basıncını engellemek için istinat duvarı inşa edilmiştir.

g)-Mezar odalarının genişlikleri 3-4 metre, uzunlukları 3.5-4.5 metre, yükseklikleri ise 2-3 metre, ön odaların uzunluğu ise 2-3 metre arasında değişmektedir.

h)-Bazı tonozlu mezarların içinde silindirik kesitli P.T. lâhit parçalarına rastlanılmıştır.

Bu da bize ölümlerin mezar odasına yerleştirilen lâhitlerin içine konarak defnedildiğini gösterir. Çünkü bunlar aile mezarları olup, ölen aile bireyi, pişmiş toprak silindirik lahadin içine konup hediyeleriyle birlikte mezar (kapısı açılıp) odası içindeki yerine yerleştiriliyordu. Bu mezarların bazılarında pişmiş toprak seramik parçaları tespit edilmiş olup, bunlar genelde Roma dönemine aittir. Tonozlu mezarlar Roma döneminde M.S.1-3.yy arasında kullanılmışlardır.

Tonozlu mezarların haricinde nekropolde M.S.3yy'la tarihlenebilecek mermer Girlandlı Lâhit taslağına rastlanılmıştır.

Ayrıca kentin güney yönünde, tonozlu mezarların alt tarafında daha basit fakir halkın gömüldüğü mezarların kullanıldığı görülmüştür. Bunlar basit dikdörtgen taş, tuğla duvarlı olup, içlerine P.T. silindirik lahite yerleştirilmiş ve üzerleri yassı taşlar ile kapatılmıştır. Yine bu mezarların içine de ölü hediyeleri bırakılmıştır. Bazı mezarlarda seramik parçalarını görmek mümkündür.

Kent yüzeyinde yapılan araştırmalarda bol miktarda Roma dönemi seramik parçalarına rastlanılmıştır. Özellikle kulpları burmalı Amphora (Çift kulplu testi) tipine ait, kulp parçalarının bol miktarda gözlenmesi ilginçtir. Seramiklerde figürlü yada kabartmalı parçaya rastlanmamıştır. Bulunan bitki figürlü tek parça Bizans dönemine aittir.

Sonraki aşamada Boludüzü Mevkiinin kadastral paftasına belirlediğimiz yapı ve mezar kalıntıları işlendi ve bu mezarların planları çizildi.

Coğrafi olarak Lycos vadisine hakim noktada bulunması açısından Trapezopolis Kentinin önemi yadsınamaz. Trapezopolis, antik devirde sikke basma hakkına sahip bir Kent olduğundan dolayı, önemi bir kat daha artmaktadır. İnaniyorum ki, Trapezopolis Kentinde yapılacak sistemli araştırmalar ve kazılar sonucunda daha kesin bilgilere ulaşılabilecektir. Ancak kent alanının sürekli tarım arazisi olarak kullanılması kaçak kazıların yoğun oluşu büyük tahribatlara sebebiyet vermektedir.

LYCOS (ÇÜRÜKSU) VADİSİ TARİHİ COĞRAFYASI

Antik dönemde Lycos (Çürüksu) vadisi olarak bilinen ovayı, batı tarafta Babadağ (Salbacos) dağı silsilesi sınırlandırmaktadır. Ova, yaklaşık 150km²'lik bir alanı kapsar. Babadağ (Salbacos) dağı silsilesinin yüksekliği 2304 metredir. Lycos vadisinin Güney sınırını oluşturan Honaz (Cadmos) dağı ise 2571 metre yüksekliği ile Denizlinin en yüksek zirvesidir.

Antik dönemde Lycos (Çürüksu) vadisi Karya, Frigya ve Lidya bölgelerinin kesiştiği noktada yer almıştır. Bu nedenle, bölge tarihi Anadolu tarihi kadar köklü ve zengindir. Vadi, küçük fakat verimli bir ovaya sahiptir. Buna iklimin uygun oluşu ve antik yol güzergahları üzerindeki kavşak noktası olması özelliği de eklenince, doğal olarak bölge kültürünün çeşitliliği, çokluğu ve zenginliği meydana gelmiştir.

Eldeki Arkeolojik veriler Lycos vadisinde ilk yerleşim izlerine Kalkolitik (Bakırçağı) çağdan (M.Ö.5500-3000) itibaren rastlanıldığını göstermektedir. Bu dönem kültürlerine ait izleri Sarayköy-Beylerbeyi höyüğü ve Kumkısık höyük, Çardak Beylerli Höyük ve Honaz Colossai höyükte görmek mümkündür. Ancak sözü edilen höyüklerde bugüne kadar sistemli bir araştırma yada kazı yapılmamıştır. Bölge coğrafyası içinde yer alan Çivril-Beycesultan höyükte, 1954-1959 yılları arasında İngiliz Arkeoloji Enstitüsü'nün yaptığı kazılarda Batı Anadolu Kalkolitiği için çok güzel örnekler ele geçmiştir olup, bunlar Anadolu tarihi için önemli belgelerdir. Bu sistemli kazı göstermiştir ki, Bölgemiz tarihi Kalkolitik Çağdan itibaren başlamaktadır. Bugün Beyce sultan eserleri Hierapolis Arkeoloji müzesinde sergilenmektedir.

Kalkolitik dönemi izleyen Tunç çağlarında (erken, orta, geç M.Ö.3000-1200) mevcut höyüklerdeki yerleşimler kesintisiz olarak devam etmiştir. M.Ö.2000-1200 de bölgede Hitit hakimiyeti görülmektedir. Hitit İmparatorluğunun yıkılmasından sonra bölge Frig (M.Ö.750-545) ve Lidya (M.Ö.700-545) egemenliği altındadır. M.Ö.545-333 arasında ise Pers hakimiyeti kendini gösterir. M.Ö.333 yılında Pers kralının İssus savaşında Büyük İskender'e yenilmesiyle Hellenistik dönem başlamıştır. Bergama krallığının vasiyet yoluyla M.Ö.133 yılında III.Attalos tarafından Roma'ya bırakılmasıyla Anadolu'da Roma dönemi başlamış olup, bölge M.Ö.129 yılından itibaren Asia (Anadolu) eyaletine bağlanmış ve imparatorluğun atadığı proconsül (Eyalet Valisi)'lerce yönetilmeye başlanmıştır. Asıl Roma imparatorluk dönemi ise Augustus (M.Ö.27-M.S.14) ile başlamış ve son imparator Theodosius'un (M.S.378-395) 395 de imparatorluğu ikiye ayırmasına kadar devam etmiştir. Bundan sonraki dönem Bölge ve Anadolu için Bizans dönemidir (M.S.395-1200). 11.yy dan itibaren ise Anadolu'da Türk akınları başlamış 1071 Malazgirt zaferi ile kapılar Türklere açılmıştır. Selçuklu hakimiyetini (M.S.1200-1400) takip eden Osmanlı hakimiyeti 1299-1923'e kadar sürmüştür.

Lycos (Çürüksu) vadisinin en eski ve önemli antik kenti Collossai'dir. Herodot (VII/30) Pers kralı Xerkes (Serhas)'ın M.Ö.480'de Atina'ya olan büyük seferinde Colossai üzerinden geçtiğini yazmaktadır. Ksenophon (II/6) Pers kralı Kyros'un M.Ö.401'deki büyük yürüyüşünde Frigya'da kalabalık , büyük ve zengin bir şehir olan Colassai'ye ulaştığını ve orada yedi gün kaldığını bildirmektedir. Yine Ksenophon'a göre (II/7-10) büyük kralın Kelainai'de (Dinar yakınlarında, antik Apameia' dan eski kent) Marsyas ırmağının kaynağında hisarın eteğinde, bir şatosu sarayı ve atlarını talim ettirmek için ve bedenini çalıştırmak istediği zaman atla avladığı, vahşi hayvanlarla dolu büyük bir parkının bulunduğunu belirtmektedir. Kral Klainai'den Peltai (Çivril)'e geldiğinde kurbanlar kestirip, oyun ve yarışmalar düzenlemiştir. Bu antik bilgiler bölge coğrafyasının ne kadar zengin ve güzel olduğunu, doğal hayatın önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir.

Lycos vadisi Arkaik ve Klasik dönemde geçiş noktası olması özelliğini Hellenistik ve Roma dönemlerinde de arttırarak sürdürmüştür. Hellenistik dönemle birlikte vadide yeni kentler kurulduğu görülmektedir. Bunlar; M.Ö.3.yy. ortalarında kurulan Laodikeia (Goncalı- Eskihisar), M.Ö.2.yy başlarında kurulan Hierapolis (Pamukkale), Menderes nehri kıyısında kuzeyde Tripolis (Yenicekent-Buldan), Babadağ'ın (Salbacos) Lycos vadisine bakan kuzey yamaçlarında M.Ö.2.yy da Attouda (Hisarköy) ve Trapezapolis (Boludüzü-Bekirler köyü) ve yine aynı dönemlerde kurulan Hydriale (Sığma kasabası) ve Karura (Tekkeköy)'dir.

Esasen Laodikeia bölgenin merkezi durumundadır. Burası antik dönemde güneyden, kuzeyden, batıdan ve doğudan gelen yolların kesiştiği düğüm noktasıdır.

Bölge kentleri birinci derece deprem kuşağında olması sebebiyle yüzyıllar boyunca sürekli depremlere maruz kalmıştır. M.S.60 yılındaki büyük depremde Lycos vadisi kentleri tamamen yıkılmış ve tekrardan imar edilmişlerdir. Bu yeniden yapılanma faaliyetlerinde özellikle Laodikeia, hiçbir Roma İmparatorluğu yardımı almadan kendi kendini imar etmiştir. Vadide bugün ayakta kalan kent yapıları genelde M.S.60 yılı depremi sonrasında yapılan eserlerdir. Bu planlamada Hierapolis ve Laodikeia Hippodemos sisteminde ızgara plana göre düzenlenmiştir.

Antik coğrafyacı Strabon bölgeyi (XII/VIII-16/17) "Colossai'nin üst kısmında Cadmos dağı bulunur ve orada Lycos nehri ile dağın ismini taşıyan bir nehir akar. Fakat Lycos bir çok yerde yer altından akar ve sonra yüzeye çıkınca diğer nehirlerle birleşir. Bu husus ülkenin depremlere neden olan boşluklarla dolu olduğunu gösterir. Bu nedenle Laodikeia ve komşu ülke Karura kadar hiçbir ülke depremlere böylesine hedef olamaz." diye anlatmaktadır. Strabon yine (XII/VIII-17) Menderes dolaylarında ki bütün toprakların depremlerin etkisi altında olduğunu ve iç kısımlara kadar hem ateş, hem de su tarafından oyulduğunu, bu nedenle ovalarda başlayan bu durumun, Kharonionlar (yer altı dünyası) ülkesine kadar uzandığını belirtmekte , Menderes nehrinin kıvrımlar yaparak akmasını da toprağın çok gevşek oluşuna bağlanmaktadır. Görüldüğü gibi Strabon bölgede ki depremlerin nedenini yer altındaki boşluklara bağlamaktadır. Herodot `da (VII/30) Lycos ırmağının bir yarıktan akıp kaybolduğunu aktarmaktadır.

Lycos vadisi genel olarak Antik Frigya bölgesi içinde yer almasına rağmen, Babadağ (Salbacos) dağı batıda sınırı teşkil etmekte ve buradan itibaren Karya bölgesi başlamaktadır. Kuzeybatı tarafta Frigya ve Karya sınırını Karura (Tekkeköy) oluşturur. Menderes nehrinin öbür yakasında Kuzeydoğuda yer alan Tripolis ise Lidya bölgesi sınırları içinde bulunur. Trapezopolis ve Attouda antik kentleri Salbacos dağının Lycos ovasına bakan eteklerinde yer almalarına rağmen, antik dönemde Karya bölgesi içinde dahil edilmiştir. Bizans döneminde ise Attouda ve Trapezopolis Frigya bölgesine gösterilmiştir.

Büyük İskender ile birlikte başlayan Hellenistik dönemde, ilk defa Frigya ve Lidya da Seleukos kolonisi kendini göstermiştir. Bu kolonileri teşkil eden insanlar, Makedonyalı yada Suriyelidir. Bunların içerisinde Bergamalıların da karışmış olduğu aşikardır. Bazı yerlerden (Mysian, Paphlagonian yada Thracian'dan) gelip Bergama krallığı içinde yer alan ücretli askerler Eumenia (Çivril-Işıklı) antik kentini kurmuşlardır. Vadi Laodikeia'da Seleukos kolonisi görülmektedir. Orijinal Bergama kolonisi tipi Apollonia (Medet-Tavas) ve sonradan Tripolis (Yenicekent)'de görülür.

Lycos vadisi kentleri Roma yönetimi merkezine uzak olmasına rağmen, Grek yönetiminde olduğundan daha önemlidirler. Çünkü doğuya doğru giden ana yol imparatorluk için büyük önem arz etmektedir. Geç dönemde Hıristiyanlığın yayılmasında da vadi yine önemli bir yol oynamıştır. Lycos vadisi bir haberleşme bağlantı merkezidir. Laodikeia doğuya giden ana yolun dağılma noktası olan kavşakta yer almıştır. Bu önemli yol Bergama'dan Thyateira (Akhisar), Sardis (Salihli) ve Philadelphia (Alaşehir)'ya uzanır. Devam eden eşdeğerde önemli bir yol Pamphilia'dan Pisidia, Kibyra'ya (Göhlisar) oradan da Lycos vadisine gelmektedir. Diğer yol Doryleion, Pentopolis, Eumenia (Işıklı), Lounda (Çal-Seyit), Dionysopolis (Çal-Ortaköy), Mossyna ve Motella'ya, diğer yandan Ephesos Apameia (Dinar), Caesaria-Mazuka yolu da bu vadiden geçmektedir. Laodikeia bu yolların sınırlarını ayıran bir yönetim ve idare merkezidir. Erken dönemde Lycos vadisi kentleri yönetim olarak Kibyra (Göhlisar) Conventus birliğine dahil olmasına karşın, Babadağ eteğinde yer alan Trapezopolis ve Attouda kentleri yönetim olarak bir Karya birliği olan Alabanda Conventus birliğine bağlıdır. Bizans döneminde yalnız Laodikeia değil, Hierapolis'te metropol olarak görülmektedir. Bu kentler orijinal havarilik, sosyal ve dinsel yönde çok önemlidir. Hellenistik ve Roma döneminde bölge halkının yazı dili tamamen Grekçe'dir. Latince imparatorluk politikası olarak resmi yazışmalarda ve imparatorluk sikkelerinde kullanılmıştır. Öte yandan Frigya, Lidya ve Karya'da konuşulan dil, yerel halkların kendi dilleriydi. Strabon (XIII/IV-17) Kibyralıların Pisidia, Solym, Grek ve Lidya dilleri olmak üzere dört dil konuştuklarını belirtmektedir. Oysaki Lidyalıların kendi dillerini konuştuklarına dair en ufak bir ipucunun olmadığından söz etmektedir.

Lycos vadisi ulaşım yönünden önemini M.S.3.yy sonlarında İmparator Diokletianus(M.Ş.284-305)'un Nikomedia'yı merkez seçmesi ve daha sonra bu merkezin M.S.333 de Constantinus(M.S.306-337) tarafından Constantinopolis (İstanbul)'a taşınmasıyla Anadolu'daki yol güzergahları değişmiştir. Bu değişiklikler sonucu Roma'ya ışık yayma yönünü değiştirerek Constantinopolis ile haberleşme ve ticaret yönünden bütünlük sağlamıştır. Bu dönemden sonra Lycos vadisi İmparatorluğun en büyük yolları üzerinde fazlaca ün ve öneme sahip olmamıştır. Bölge kentleri, daha sonra M.S.7.yy dan itibaren çok az adı geçen, pek önemli rolleri

üstlenmeyen şehirler konumuna düşmüştür. Bu yüzyıllardan itibaren Ephesos, Smyrna (İzmir) gibi kıyı kentlerinde büyük ilerleme ve gelişmeler kaydedilirken Frigya'nın batısında yer alan kentlerde (Lycos vadisi) daha az bir ilerleme ve gelişme olmuştur. Vadi kentleri için Klasik, Hellenistik ve Roma dönemleri ele alındığında, Bizans döneminde, özellikle de 7.yy. dan sonra ekonomik, kültürel ve sosyal hayat oldukça sönük ve donuktur. M.S.5.yy. da Hierapolis metropol olmuş , Colossai-Khonaî'de St.Michael kilisesi (Anadolu'da ki en büyük kilise) yapılmış, ancak bunlar bütün içinde ele alındığında, fazlaca göze batmaz.

11.yy.dan itibaren Lycos vadisi Türklerle Bizanslılar arasında sürekli tartışmalı bölge haline gelmiş, nihayetinde Türklerin bölgeye hakimiyetleriyle vadiye Türk egemenliği başlamıştır.

ATTOUDA VE TRAPEZOPOLİS ANTİK KENTLERİ

Yukarıda belirttiğimiz gibi Babadağ (Salbacos)'ın Lycos ovasına bakan Kuzey yamaçlarında Hellenistik dönemde kurulmuş, birbirine komşu iki antik kent Trapezopolis ve Attouda yer almaktadır. Vadiyi dolaşan Strabon, Attouda ve Trapezopolis hakkında hiç bilgi vermemiştir. Çünkü Strabon ana yol üzerinde olmayan bu iki antik kenti bilmemektedir. Bu antik kentler Karya ve Frigya sınırı üzerinde bulunurlar. Attouda antik kentinin yönetim alanı kuzeyde Menderes nehri ve doğuda Laodikeia antik kentince sınırlandırılmıştır. Bugün antik kent üzerinde modern Hisarköy (Asar) bulunmaktadır(R.1-2). Olası olarak antik dönemde Attouda dan Aphrodisias'a bir yol ile ulaşılmaktaydı. Yazıtlarda kent ismine rastlanması nedeni ile bu isimle anılmak zorunluluğu vardır. Aynı sınırlar içerisinde bulunan kentin güney komşusu Trapezopolis'tir. İki antik kent arasında bugün Babadağ ilçesi bulunur.

Attouda'nın batısında Kidramos (Asar), Güney Salbacos üzerinde Morsynos vadisi ile Aphrodisias (Geğne) ve Gordiou-Teichos (Karacasu) bulunur. Batıda Antiochia, kuzeyde Menderes nehri yer alır. Bu kentler Salbacos dağının kuzey ve batı yamacında bir yandan bir yana uzanmaktadır. Aşağıda uzanan Tehibuk dağı Salbacos'un sonudur. Aphrodisias-Attouda yol kavşağı geçişi bu dağ üzerindedir. Burası aynı zamanda Bizans döneminde Frigya ve Karya'yı ayıran sınır bölgesidir. Bazı antik yazarlar Trapezopolis ve Attouda'nın Lycos vadisine bakan kuzey yamaçlarında olması sebebiyle, her iki kenti Frigya bölgesi içinde görmek isterler. Ancak Trapezopolis ve Attouda antik kentleri Karya yönetimi altında Alabanda Conventus birliğine dahildirler.

Attouda antik dönemde Frigya bölgesindeki gümüş sikke basan az sayıdaki nadir şehirlerden birisidir. Bu da şehrin antik dönemde küçük de olsa, önemine işaret etmektedir. Kent M.Ö.2.yy başında Bergama krallığı yönetimi altında kurulmuştur. Roma dönemi öncesi sikkeleri (M.Ö.190-133) üzerinde Attouda olarak kent ismi okunmaktadır. Attouda'da ki sikke ve yazıtlar Trapezopolis, Laodikeia, Kidramos ve Aphrodisias ile bağlantılıdır. Bu sikkelerde göze çarpan özellik ise, daha çok Karya bölgesi şehirleriyle bağlantılı olmasıdır. Benzer şekilde ki sikkeler Tabai Ovası'nda, Apollonia (Medet), Heracleia Salbace (Vakıf) ve Tabai (Kale)'de de kullanılmıştır.

Attouda dar bölgede komşu şehirler Aphrodisias ve Trapezopolis ile ortak olarak tanrıça Kybele'ye tapınmıştır. Kybele adı altında Tanrıçanın yerel ismi Meter (Mater) Adrastos'dur. Trapezopolis antik kenti ile ortak kullanılan bir sikke üzerinde tanrıça Kybele yer almaktadır. Kybele taçlı ve örtülü ayakta, ellerinde iki aslanı tutmaktadır (Head.S.611). Sikkenin diğer tarafında ayakta, başı kuleli şehir tanrıçası Tyche yer almıştır. Sikkenin bir yüzünde **ATTOΥΔΑ** diğer yüzünde **ΤΡΑΠΕΖΟΠΟΛΙΣ** adı yazılıdır. Ana tanrıça Kybele'nin yerel tapımı tipindeki Mater Adrastos Hisarköyü içindeki bir mermer kabartmada da sikkede belirtildiği şekilde yer almaktadır(R.10). Tanrıça Adrastos cepheden betimlenmiş , üzerinde ince khiton elbise yer almakta iki elinde ise birer aslan tutmaktadır. Bu tip bizde hem ana tanrıça Kybele tipinin, hem de Potnia Theron (Hayvanlar tanrıçası) tipinin karışmış şekli olarak izlenim uyandırmıştır. Çünkü dağ yamacında yer alan kentte böyle bir tapınımın popüler olması çok doğal görünmektedir.

Bu sikke ve kabartma iki komşu Attouda ve Trapezopolis kentlerinin ortak tanrı ve tanrıçalara tapındıklarını göstermektedir. Attouda, Aphrodisias ile diğer şehirlerden daha çok bağlantılıdır. Her iki şehir arasında benzer şekilde (Adrastos, Polychronios, Peritus) gibi epigrafik olarak aynı karakterleri yansıtan isimlere rastlanmaktadır. Attouda ve Laodikeia arasında ise, ticari ve coğrafi olarak doğal ilişkiler bulunmaktadır. Gerçekte bu ilişkilerin varlığı sikkelerle de kanıtlanmıştır. Laodikeia sikkeleri daha çok Frigya tipindedir. Fakat Trapezopolis ve Attouda sikkeleri, baskı tekniği ve tip yönünden Karya özellikleri gösterir. Kentin Aphrodisias'a olan yakınlığı, aynı zamanda onların Alabanda Conventus birliğine dahil olmalarından kaynaklanan ticari birlikle açıklanabilir. Attouda'nın Laodikeia ve Lycos şehirleriyle ilişkisi ise, daha çok tekstil üretimi ve ticaretiyle ilgili olmalıdır. Attouda'nın dahil olduğu Alabanda Conventus birliğinin merkezi, daha geç dönemde (M.S.2.yy.) Aphrodisias'a taşınmış olmalıdır. Çünkü bu yüzyıllarda Aphrodisias kuzeydoğu Karya için ticaret, ekonomi ve sosyal yönden büyük bir güce sahiptir.

Attouda yazıtlarında da açıkça görüldüğü gibi Meter Adrastos kentin en büyük tanrıları arasındadır. Antik kentte bulunan Roma dönemine ait bir yazıt (Sheppard., S.25-26, no.6, lev.III/6, MAMA VI, S.27-28, no.75, lev.15) Attouda'nın köklü ve önemli bir ailesi olan Carminii ailesinin tarih içinde ulaştığı mertebeyi göstermektedir "Carminius Cladianus Stephanephoros ve Anadolu Ephesos tapınağının yüksek rahibi Heracles Prokathegemon ve Dionysos Kathegemon bu binayı adadı." Burada Attouda için yapılan önemli bir kamu yapısından söz edilmektedir. Carminius Attouda'da Stephanephoros (maliye)'dan sorumlu yerel yüksek rahip ve senatör kariyerindedir. Bu isim şimdiye kadar bir sikkede de ele geçmiştir. Onun babası Carminius Claudianus ve onun ilk eşi Flavia Appia, her ikisi de rahiptir. Onun babası Flavius Athenagoras yasa düzenleyen bir yargıçtır. M.Ulpius Claidianus, Antonius Pius(M.S.138-161) zamanında Attouda-Trapezopolis birlik sikkelerinde betimlenmiştir. M.Ulpius Claudianus, Aphrodisias'a dahi iyilik etmiştir. O, Aphrodisias'daki bu iyiliği için, halk ve Gerousia konsülleri tarafından onurlandırılmıştır. O ve onun ikinci karısı Carminia Aphrodite Tapınağında, rahip ve rahibeliği ellerinde tutmuşlardır. O kendi aynı zamanda, hazine ve bina komisyonu yöneticisidir. Bu ailenin bir sürpriz olarak daha sonra imparatorlukça da onurlandırıldığı görülür. Carminius'un en yaşlı oğlu M.Flavius Carminius

Athenagoras büyük bir şans olarak senatoya girmiş Likya, Pamphilia ve İsaoria proconsülü (Eyalet valisi) olmuştur. Diğer oğlu M.Ulpus Carminius Claudianus ailesi, Attouda'da yönetimle ilgili olarak üst görevler yapmışlardır. Öyle ki onlar, Meter Adrastos ve Stephonephoros (Maliye) yöneticiliğine kadar yükselmişlerdir. Carminii ailesi benzer şekilde sonraki dönemlerde de üst görevlere yükselmişlerdir. Athenagoras'ın en büyük oğlu senatoya girmiştir. Belki de ikinci oğlu M.Ulpus Carminius Claudianus bazı Attouda sikkeleri üzerinde Asiarch (Yönetici)olarak ifade edilmiştir. Daha geç dönemde torun Ulpia Carminia Claudiana, Attouda'da bulunan Geta(M.S.280-210 yılları) sikkesi üzerinde Stephanephoros (Maliye sorumlusu) olarak anılmıştır.

Bu yazıt açıkça göstermektedir ki, Attouda'da Carminii sülalesi çok uzun süre yönetimi ellerinde tutmuştur.

Attouda'da bulunan diğer bir yazıttan kentte Thea Meter Adrastos kültürünün çok iyi şekilde tanındığı anlaşılmaktadır. (MAMA VI., No.74-75,79, Sheppard., S.24-25, Lev.III /a, no.5) "Halk en asil Adrastus Tychicus'u onurlandırmıştır. Rahip ve tanrıça rahibi (Ana Adrastos)" Bu yazıt ailenin geç jenerasyonunu açığa çıkarmaktadır. Olasılıkla bu Tychicus'un oğlu olarak görülür. Bu, Adrastos'u takip eden örnekte hazine ve finans binasını yönetmekte, onun cömert babası Agonethete (Din işlerini düzenleyen) rahip olmuştur.

Yazıttan anlaşıldığına göre aile kesinlikle Roma nüfusunun arttığı Antoninus Pius(M.S.138-161) döneminde, kentte başarılı çalışmalar yapmıştır. Bu, ana yolların üzerinde yer almayan ve küçük bir şehir olan Attouda için önemli olup, şehrin Roma devrinde ulaşılmış olduğu zenginlik ve refahı anlatmaktadır.

M.S.2.yy sonu 3.yy başlarına tarihlenen diğer bir yazıtta (Köy içi envanter no.17, Sheppard., S.26-27, no.7, Lev. IV/a, Resim.13) "Marcus Aurelius Alexander olimpiyat oyunlarında, erkekler kategorisinde güreşi kazandı." denilmektedir. Yazıt orijinalde bir heykel kaidesinde yer almaktaydı.

Biz bu ismi, antik dönemde yapılan uluslararası olimpiyatlardan tanımıyoruz. O yerel olarak düzenlenen bir olimpiyat oyununda birinci olmuş ve heykeli yapılmıştır. Roma imparatorluğu süresince Hierapolis, Ephesos ve Smyrna (İzmir) yerel olarak olimpiyat oyunları tertip etmişlerdir.

Hisarköy camisi duvarı üzerinde yer alan yazıtta (MAMA VI, S.28-29, no.76, Lev.15, R.12) "Attouda halkı, iyi bir aileden gelen Dionysos oğlu, Pausanias oğlu, Pausanias oğlu Nikias'ı onurlandırır. Nikias bir çok kamu kuruluşunda ve kamu hizmetlerinde parlak bir şekilde görev yapmış , aynı zamanda ilk kez kutlanan Adrasteia olarak ta adlandırılan Pythia Nea festivali gençler kategorisinde ki güreş müsabakasını kazanmıştır. Bu heykel festivalde görev alan Pereitos oğlu Andreas tarafından dikilmiştir. Bu heykelin yapım işi aynı zamanda Pausanias oğlu III.Pausanias ve yine Pausanias oğlu Epigonos onayıyla gerçekleştirilmiştir." Bu yazıt açıkça göstermektedir ki Roma döneminde Attouda, tanrıça Meter Adrastos için şenlikler , festivaller ve müsabakalar düzenlemiştir. Aynı zamanda kent yarışmalarda birinci gelenlere heykel yaptırma işini de üstlenmiştir. Bu önemli bir ekonomik gücü yansıtmaktadır.

Ele aldığımız Attouda yazıtları genelde, yarışlar sonucunda birinci gelen sporcular adına dikilmiştir. Bu da kentin spor aktivitelerinde bölgede önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Bu tip aktivite ve onurlandırılmaların anıldığı yazıtlar kentin kuruluşu ile birlikte (M.Ö.2.yy) ele geçmiştir (MAMA VI, no.65,67-69).

Antik dönemde Attouda yönetimde ve nüfusta önemsiz olarak bilinmektedir. Onun önemi daha çok dinsel yönden ön plana çıkmıştır. Bölgenin önemli bir tapınım merkezi olan Ay tanrısı Men Karou tapınağı, Attouda yönetim sınırları içerisinde yer almaktadır. Ancak Men Karou rahipleri Laodikeia okulunda yetiştiriliyordu. Tapınağın kesin olarak yeri bugün tespit edilememiştir. M.S.9'lu yıllarda bölgede dolaşan Strabon (XII/VIII-20) Men Karou tapınağının Laodikeia ile Karura (Tekkeköy) sınırında olduğunu ve tanrının büyük saygı gördüğünü belirtmektedir. Men Karou Hieron'u kutsal alanı Laodikeia, Karura, Trapezopolis ve Attouda kentlerinin ortak sınırı olan ve hepsinin gidip ziyaret edebileceği yer olan bugünkü Sarayköy ilçesi Gerali köyünün bulunduğu alanda Asar'da olmalıdır. Bu köy, Laodikeia'ya 20km, Sarayköy'e 6km, Trapezopolis ve Attouda'ya 15 km uzaklıkta ve hepsinin görüş alanı içindedir. Ramsay (S.168) Gerali köyünün bulunduğu alanın antik adının Karou olabileceğini belirtmektedir. Elbette ki vadinin en büyük ve güçlü kenti Laodikeia'nın tapınak üzerinde büyük etkisi olmalıdır. Eğer bir örnek verecek olursak Dionysopolis antik kenti (Çal-Ortaköy) sınırları içinde yer alan Apollon Lermenos (Bahadınlar köyü) tapınağı Dionysopolis sınırları içerisinde olmasına rağmen, yönetim olarak güçlü bir kent olan Hierapolis'e bağlıdır. Sikkelerde tanrı Men için yapılan betimlemelerde bir hilalden yükselen tanrı büstü yanında , **MHN . KAPOY** yazısı yer almakta, diğer tip ise kült ile bağlantılıdır. Men burada at sırtında görülmekte ve Bachus, Apollon, Zeus, Asklepios gibi tanrılar formunda kişileştirilmiş olup, yerli tanrı düşüncesine göre farklı bir karakter tipi kazanmıştır(Ramsay., S.166-167, Head., S.611). Men kutsal alanı her zaman kalabalıktı ve etrafında köyler yer almaktaydı. Sarayköy yakınında kalıntıların bulunduğunu ve bu kalıntılara ait malzemelerin sürekli bina yapımında kullanılmasıyla yok olduğunu Ramsay'da bildirmektedir(Ramsay., S.168). Bugün kaymakam lojmanı bahçesinde yer alan mermer 66 cm yüksekliğinde, 80 cm çapında olan Korinth başlığının stili M.S.2.yy karakteri göstermektedir. (R.18) Belki de bu başlık çok yakında yer alan Men Karou tapınağı kalıntılarında buraya getirilmiştir. Men Karou Karya bölgesine özgü, Lycos vadisinde tapınılan eski bir tanrıdır.

Men Karou ve Meter Adrastos çifti Anadolu'da yerli tapınım tipidir. Adrastos adı eski Frigya'ya özgü bir addir.

Attouda'da, Men Karou , Meter Adrastos ve Heracles adına olimpik kurallara göre oyunlar düzenlenerek, bu tanrılar onurlandırılmıştır. Kentin kutsallığı ve önemi de bu dini yönünden kaynaklanıyor olmalıdır.

Attouda içinde müze deposunda yer alan mermer heykel ve kabartmalar genel olarak Roma dönemi eserleridir. (R.11,14) Bunların açık bir şekilde Aphrodisias okuluna yaptırıldıkları görülmektedir. Elbiselerin derin katlanan kıvrımlarla ışık gölge oyunu için kontrast yapması, işçiliklerdeki stil, bizi hemen komşu kent Aphrodisias'a götürmektedir. Daha çok mezar hediyesi olarak ele geçen Pişmiş toprak kase , testi ve kandillerde M.S.1-4.yy arasına tarihlenebilir(R.15-17).

Kentte yer alan oygu mezarlar şehrin kuruluşu ile birlikte kullanılmış olmalıdır(Ç.2-3,R.6-7). Toprak zemin içine kireç harç, yöresel taşlardan yapılan ve dromos (Koridor), ön oda ve mezar odasından oluşan tonozlu mezar tipleri M.S.2-3.yy da yaygın olarak tercih edilmiştir(Ç.1,R.3-4). Bu tipte üstü beşik çatı şeklinde yapılmış örnekler de yer almaktadır. (R.8) Halk tipi kist mezarlar ise M.S.1-4.yy da kullanılmıştır(R.5).

Bizans döneminde Attouda'ya (Ramsay, S.207) M.S.431 de piskopos olarak Hermolaus Attydeorum, M.S.451 de Symmochus, M.S.692 de Stephanus, M.S.879 da Arsenius ve Nicetas atanmıştır. Ele geçen mermer vaftiz kabı, Bizans yerleşimine işaret etmektedir(R.9).

Salbacos dağının kuzey eteklerinden güneye doğru uzanıldığında, ikinci antik kent Trapezopolis'e ulaşılır. Lycos ovasına hakim yamaçlarda yer alan Attouda ve Trapezopolis antik kentlerinin arasında bugün eski adıyla Kadıköy nahiyesi, yeni adıyla Babadağ ilçesi yer almaktadır.

Kent Salbacos'un kuzey sırtlarından güneye doğru uzanan tepelerin üzerinde yer alan Boludüzünde M.Ö.2.yy da kurulmuştur(P.1, R.22). Kentin bulunduğu alana, kuzeydoğu yada güneybatıdan ulaşılabilir. Kuzeybatı ve güneydoğu tarafında derin uçurum yer almakta, bu konumu ile kent doğal kale görünümündedir. Bugün kentin kuzeybatı yanından Bekirler-Kelleci köyleri üzerinden Babadağ ilçe yolunun birisi geçmektedir. Trapezopolis yönetim olarak Karya bölgesi sınırlarında olup, birlik olarak Alabanda Conventus'a bağlıdır. Fakat Bizans döneminde yapılan bölge taksimatında, Frigya Pacataniasına dahil edilmiştir. Trapezopolis'in yönetim alanı kuzeyde Menderes nehri, doğuda Laodikeia ve kuzey batısında yer alan Attouda ile sınırlandırılmıştır. Kent, Tabai Ovası'nda bulunan Sebastopolis (Kızılca), Herakleia Salbace (Vakıf), Apollonia (Medet) gibi antik kentlerle de sıkı ilişki içinde olmalıdır. Lycos ovasında yer alan, birlik merkezi Laodikeia ile de ticari ilişkiler söz konusudur. Çünkü Lycos vadisi kentleri, zenginliğinin büyük kısmını tekstil ticaretine borçludur. Tekstilin ham maddesi olan yünün elde edildiği koyunlar, Trapezopolis ve Attouda steplerinde de yetiştirilmiş olmalıdır. Bu nedenle ticari ve ikili ilişkilerde Attouda ve Trapezopolis büyük şansa sahiptir. Çünkü sınırda bulunan bu kentlerin doğu önlerinde ticaret yapacağı Lycos vadisi kentleri (Laodikeia, Colossai, Hierapolis vb.) Batı yönde Salbacos'un arkasında Aphrodisias, Gordio-Thechos (Karacasu), Sebastopolis (Kızılca), Heracleia Salbacos (Vakıf) gibi kentler yer almaktadır.

Sikkelerden çıkarılan sonuçlara göre; bu platoda yer alan iki komşu kent Trapezopolis ve Attouda sıkı ilişkiler içindedirler. Attouda'da tapınılan Meter Adrastos'a (yerel tanrıçaya) her iki şehrinde taptığı gözlenir. Bir Trapezopolis sikkesinde bu olay görülmektedir(Ramsay., S.172). Trapezopolis'in yarı otonom (yerli)ve imparatorluk sikkelerinde(Augustus-J.Domna) ΤΡΑΠΕΖΟΠΟΛΕΙΤΩΝ, ΤΡΑΠΕΖΟΠΟΛΙΤΩΝ ismi geçmekte, Magistrate (Yargıç) ismi ise Augustus'un atadığı kişidir(Head., S.628). Septimius Severus(M.S.193-211) dönemi sikkelerde Archon (Yerel yönetici) unvanları basılmıştır. Sikkeler üzerinde tanrı Dionysos, Men, Kybele, Demeter, Apollon, Aphrodite, Nemesis, Asklepios ve şehir tanrıçası Tykhe görülür. Antoninus Pius(M.S.138-161) döneminde ise Attouda ile birlik sikkeleri basılmıştır (Head., S.628).

Trapezopolis antik kentinde fazlaca bir yazıt ele geçmemiştir. Kentte bulunan bir yazıtta açıkça Trapezopolis ismi okunmaktadır (MAMA VI.,S.22-23, No.61, Lev.12). Bu yazıt Pythian yarışlarına ithaf edilen bronz bir heykele ait kaidedir. İsim olarak Zeuxitheos okunmakta, imparator Septimius Severus(M.S.193-211) ve Caracalla(M.S.211-217) onurlandırılmıştır. Bu onurlandırılma Parthian (Part) zaferi üzerine olmalıdır. Çünkü imparator, Roma Forumda kendisi için yaptırdığı bir tak ile bu zaferi ölümsüzleştirmiştir.

Korniş şeklinde kırık yazıtlı bir mermer kabartma da Trapezopolis'dendir (MAMA, VI, S.23, no.62, Lev.12). Bu kabartmada kanatlarını açmış gösterişli bir kartal ve solunda ayakta Nike (Zafer tanrıçası) olabilecek giyimli bir kadın yer almaktadır. Kabartma kazanılan bir başarıyı yada zaferi sembolize ediyor olmalıdır. Eser M.S.2.yy da yapılmıştır.

Antik kente tarla sürümü sırasında yeni çıkan bir yazıt henüz yayınlanmamış olup, buradan Bekirler köyü kahvesi önüne getirilmiştir(R.24). Yazıtın yarısı kırıktır.

ΗΒΟΥΛΗ
ΑΔΡΑΣΤΟ
ΔΡΟΥΓΑΛΕ
ΑΤΗΝΤΟΥΗ
ΜΝΟΤΗΤΑΕ
ΣΑΝΤΑΚΟΣ
ΑΝΑΣΤΑΣΕ
ΜΕΝΩΝΤΩΝ
ΤΩΝ

ηβουλη (ετειμησεν? Μ.Αυρ.?)
Αδραστο (v.....Αλεξαν?)
δρου Γαλε (ρια?.....)
ατηντουη (.....)
μνοτη ΤΑ Ε (.....)
σαντα κοσ (μωξ?...τηξ)
αναστασε (ωξ επιμελησα)
μενων ιων (.....)
των.

“Konsül (Tanrıça) Adrastos (Adına) M.Aurelius`u onurlandırdı. Alexan (der) yada Menan (dros) un oğlu (sülalesinden) Gale (ria) bu heykeli yaptırması için onurlandırılmıştır.” Heykel kaidesine ait olan yarım yazıt, şehir konsülü ve halk tarafından yaptırılmıştır. Burada tanrıça Adrastos onurlandırılmıştır. Biz bu tanrıçayı Attouda kabartmaları ve sikkelerinden tanıyoruz. Tanrıça her iki kentte büyük saygı ve tapım görmüştür.

Eğer yazıtın üçüncü satırı Roma aşiretinden birinin ismiyse, bu kişi Roma vatandaşı olmalıdır. Kesin olmamakla birlikte M.Aurelius`un babası Alexandros yada Menandros tur. Sonuçta her iki isimde yereldir. Yazıt, bir yapıya dikilen heykele ait kaidedir. M.S.2.yy sonu 3.yy başına tarihlenebilir.

M.S.2.yy da Trapezopolis`e imparator Hadrianus tarafından Ephesos Gerusia`nın müdürünün atandığı belirtilmektedir (Magie, S.1486). Bu atama olayı Roma döneminde Trapezopolis`in hiçte küçümsenmeyecek bir konuma sahip olduğunu göstermektedir.

Bizans döneminde Trapezopolis`e M.S.4.yy da piskopos olarak Hermolaus, M.S.431 de Aselepiades, M.S.451 de Joannes, M.S.692 de Eugenius, M.S.787 de Zacharias ve M.S.879`da Leo atanmıştır (Ramsay, S.207). Bununla ilgili olarak kent merkezinde büyük kilise yapısını görmek mümkündür.

Trapezopolis antik kentine su, güneybatı yönünden Kelleci köyü tarafından gelen ve Salbacos eteklerinde ki su kaynaklarından sağlanmaktadır. Antik su yolunu Bekirler köyü güneyinden itibaren izlemek mümkündür. Bu su yoluna ait kalıntıların 25-30 metreye yakın kısmı kentin güneybatı tarafında ana yolun yanında halen görülmektedir(R.23).

Bekirler köyü içinde okulda koruma altında olan İon düzenindeki başlık daha çok M.S.2.yy özelliklerini yansıtmaktadır(R.25). Bu başlık ve aynı dönemlerin stil özelliklerini yansıtan Korinth düzenindeki başlık, Trapezopolis antik kentinden buraya getirilmiştir. Özellikle İon başlığı kent içinde B yapısına ait sütun tamburları ile ilişkili olmalıdır. Bu kalıntılar, kentte şimdilik hangi tanrıya ait olduğunu bilemediğimiz bir tapınağın varlığına işaret etmektedir.

Bir masa gibi olan ve etrafında dik yamaçların yer aldığı antik kentte, mezarlar hariç kamu yada sivil yapılara rastlanmamasının nedeni, bu alanda sürekli tarım yapılması ve bunun sonucunda eserlerin tahrip edilmesidir. Yinede buna rağmen A, B, C, D, E, F, G, H, J, K, L yapılarının bir kısım kalıntılarını yüzeyde görmek mümkündür(R.27-28). Zaten tespit ettiğimiz 55 adet mezar yapısı tarımın yapılmadığı güney, kuzey ve doğu yamaçlarda yayılmıştır. Ayakta kalan ve halen kullanılan su sarnıcının yüzeyde görülen duvar tipi spolien (devşirme) malzemelerin kullanıldığı Bizans dönemi yapısı karakteri yansıtmaktadır(R.26).

C yapısı olarak adlandırılan büyük kilise 30x30 m'lik bir alanı kapsamakta olup; taş, tuğla, kireç harç ile Bizans örgü tekniğinde yapılmıştır(R.27). Yapının hangi yüzyıla ait olduğu ancak yapılacak sistemli kazılar sonucu anlaşılacaktır. Ancak kilisede Roma dönemine ait devşirme olarak mermer mimari elemanlar kullanılmıştır. Yüzeyde ikinci bir kilisenin varlığını tespit etmemiz ise (L yapısı) Bizans döneminde kentin hala önemini koruduğunu göstermektedir.

E yapısı olarak adlandırılan hamam 50x50 m'lik bir alanı kaplamaktadır(R.28). Kuzeydoğu yönde 70 cm kalınlığında olan moloz taş, kiremit, kireç harç örgü tonoz görülmektedir. Hamamın kuzeydoğu önünde bir sütun tamburunun ve az ilerisinde kabartmalı bir arşidravin yer alması, ya bunların hamama ait yada bu alandaki önemli bir yapının parçaları olduğunu göstermektedir. Mermer arşidrav bloğu üç fascialı olup, kabartma olarak inci dizisi, yumurta ve palmet dizisi ile dikenli akanthus yaprağı ve rozetlerden oluşmaktadır(R.29). Kabartmaların stili M.S.3.yy özelliği göstermektedir. Eğer bu parça hamama ait ise böylece hamamın bir dönem için tarihi de aydınlatılmış olacaktır.

Yukarıda yüzey araştırması notlarında da aktardığımız gibi antik kentin nekropol'ü (mezarlık) üç ana noktada toplanmıştır(P.1). Bu mezarlar kuzey, güney ve doğu yönde yer almaktadır. Yoğunluk olarak en çok mezar yapısı, güney kısımda yer alan Seyne deresi yamaçlarında bulunur. Ancak düzlük alanda da çok az da olsa mezarlar görülür. Bunlardan birisi 83/8 nolu parsel üzerinde yer alan mermer girlandlı taslaktır. Taslak şematik hatları belirtilen dikdörtgen Nike, Eros ile girland, salkım ve yuvarlak büst-rozet taslaklarından oluşur(R.37). Taslağın batı yanı görülmekte olup, üst kısmı kırılmıştır. Mermer girlandlı taslak M.S.3.yy da Aprodias okulu tarafından yapılmış olmalıdır.

Trapezopolis'in nekropolünde dört ayrı mezar tipine rastlanmaktadır. Birincisi ba olarak yapılmış mezarlardır(R.39-40). Bunlarda silindirik pişmiş toprak lahdin etrafı tuğla, taş sıralanmış , pişmiş toprak lahdin içine ise mezar hediyesi konarak üzeri ya kapak taşı ile kapatılmıştır. Bu mezarlar şehrin kuruluşundan itibaren kullanılmıştır. İkincisi ise mezar odası içinde üç yönde yerleştirilmiş ölü yataklarından (kline) oluşmuş mezar odasıdır. Üçüncüsü lahit mezarlar olup, yukarıda bu mezar tipine değinilmiştir. Dördüncü yaygın ve önemli tip tonozlu mezarlardır(Ç.4-8, R.30-36). Bu mezar tipi Trapezopolis ve Attouda için karakteristiktir. Moloz taş, kireç harçtan oluşan ve kireç harç sıvanan anıt mezarlar, istinasız ön oda ve asıl mezar odasından oluşur(Ç.4-8). Tonoz kavşine uygun olarak tüm mezarlarda ön oda ve asıl mezar odası kapıları kemerli yapılmıştır(R.34). Tonozlu mezarlar Lycos vadisinde yaygın olarak kullanılan aile mezarı tipini yansıtır (Laodikeia, Hierapolis ve Colassai).Ancak burada farklı olarak klinelerin yerine pişmiş toprak silindirik lahitler kullanılmıştır. Ölen aile bireyleri bu lahitlere yerleştirilerek mezar odası içindeki yerine konmuştur. Mezar hediyeleri ise hem içerde üç yönde yapılan hediye nişleri, hem de pişmiş toprak lahid içinde bırakılmıştır. TM27 nolu mezarda tonoz kavsi üzerinde dikdörtgen aydınlık ve havalandırma penceresi açılmıştır. Bu hem içerde oluşan kokuların giderilmesi hem de oda içine lahdin yerleştirilmesi sırasında aydınlık sağlama amacıyla yapılmıştır(Ç.5 R.31). Pişmiş toprak silindirik lahitlerin bazılarında kutsal bukranium boğa başları sembolik olarak yapılmıştır(R.38). Belki de bu mezarlar için de, Hierapolis'de olduğu gibi, yılın belirli günlerinde törenler yapılıyor ve kurbanlar kesiliyordu. Tonozlu mezarlar Trapezopolis'de M.S.1-3.yy'da kullanıldığını düşünmemize rağmen bunların en yaygın olduğu dönem M.S.2-3.yy'dır.

Daha sonraki Bizans döneminde, bu mezarların talan edilmesi ve tekrar tekrar kullanılması söz konusudur.

Trapezopolis tonozlu mezarları bugün halen yöre çobanlarına çoban evi hayvan barınağı ve ürün deposu olarak hizmet vermektedir(R.35-36).

Salbacos yamaçlarında aynı stepde yer alan Attouda ve Trapezopolis antik kentleri insanları birbirlerinden o kadar etkilenmişlerdir ki, bunlar aynı tanrılara tapınmışlar, aynı tip mezarları kullanmışlar, benzer isimlerle iç içe girmişler, ticarete, kültürde yüzyıllar boyunca hep birlikte hareket etmişlerdir.

Bugün Salbacos dağının eteklerinde yer alan Babadağ ilçesi, Bekirler, Kelleci, Mollaahmetler, Yeniköy, Ahıllı, Demirci, Kıranyer, İncilipınar ve Hisarköy'lerinin antik dönemde olduğu gibi bugün de geçimleri tamamen tekstile dayanmaktadır(R.19-20). Bu üretim kaynağını günümüzden 2200 yıl öncesine dayanan, köklü geçmişinden almaktadır. 1895 yılında Lycos ovasından geçen F.Sarre, Babadağ'ın büyüleyici manzarasını Pitoresk olarak nitelendirmiştir (Sarre., S.8). Gerçekten de Babadağ yaylaları, vadileri, suları ve yeşilin her tonunun bulunduğu tabiat örtüsüyle günümüzde insanı rahatlatan ve huzur veren bir havaya sahiptir. Bu yönüyle bölge dağcılık ve yayla turizmine çok elverişlidir. Sarre notlarında o zaman 8 bin nüfuslu Buldan dokumalarının her yerde çok beğenildiğini, geçimin dokumacılık olduğunu, bezlerin yünden yapıldığını içlerine ipek gerildiğini, bunların üzerine sarı ipek ipele bantlar geçirildiğinden söz etmiştir (Sarre., S.9). Elbette ki Sarre o zaman Babadağ yamacındaki eski ismiyle Kadıköy'e (Babadağ) uğramamıştır. Eğer uğrasaydı,

Buldan'daki gibi tekstil ürünlerini, her evde yer alan el dokuma tezgahlarını görecekti(R.19). 1883-1886 yıllarında Vadi kentlerinde detaylı araştırmalar yapan Ramsay antik dönemde Laodikeia'nın bir tekstil merkezi olmasına rağmen, bunun yerini Kadıköy (Babadağ) ve Buldan'ın aldığını belirtmektedir (Ramsay., S.40). Ramsay'ın 115 yıl önce yaptığı tespitler gerçekten doğrudur. Bugün Denizli'de en başta Babadağ olmak üzere, tekstil merkezi Buldan ve Kızılca bölüktür. Ancak bu tekstilciler günümüzde merkeze toplanmışlar ve ürünlerini dev fabrikalarda üreterek antik dönemde olduğu gibi dünyaya ihraç etmektedirler.

KISALTMA ve BİBLİOĞRAFYA

- 1- Head Head, B.V., *Historia Numarum A Manual of Greek Numismatics*, London, 1911
- 2-**Herodotos** Herodotos., *Herodot Tarihi*, İstanbul, 1973, (Çev. M.Ökmen, A.Erhat)
- 3-**MAMA VI** Buckler, W.H.-Calder, W.H., *Monumenta Asiae Minoris Antiqua*. Vol. VI, *Monuments And Documents From Phrygia And Caria*, The Manchester Univercity Press, 1939
- 4-**Ksenophon** Ksenophon., *Anabasis (Onbinlerin Dönüşü)*, İstanbul, 1985, 1998, (Çev. T.Gökçöl)
- 5-**Sarre** Sarre, F., *Küçük Asya Seyahatı, 1895 Yazı*, İstanbul, 1998, (Çev. D. Çolakoğlu)
- 6-**Strabon** Strabon., *Coğrafya, Anadolu (Kitap. XII, XIII, XIV)*, İstanbul, 1987, (Çev. A. Pekman)
- 7-**Sheppard** Sheppard, A.R.R., *Insription From Uşak, Denizli And Hisarköy*, *ANATOLIAN STUDIES* 31, 1981, S. 19-27, Lev. I-IV
- 8-**Ramsay** Ramsay, W.M., *The Cities And Bishopricks of Phrygia*, Vol.I-II, Oxford, 1895, 1997
- 9-**Magie** Magie, D., *Roman Rule in Asia Minor*, Vol.I-II, Princeton, 1950
- 10-**Akurgal, E.**, *Anadolu Uygarlıkları*, 4.bası, İstanbul, 1993
- 11-**Şimşek, C.**, *Hierapolis Güney Nekropolü (Yayınlanmamış Doktora Tezi)*, Konya, 1997
- 12-**Şimşek, C.**, *Antik Dönemde Lycos(Çürüksu) Vadisinde Kültürel ve Ekonomik Yaşam*, DEN-DOD, Sayı.9, Yıl.2, Denizli, 1998, Sayfa.26-30
- 13-**Komisyon (C.Ş., H.B., A.C., H.Y., S.Y., N.K.)**, *Denizli Pamukkale*, İstanbul, 1994
- 14-**Bean, G.E.**, *Karia*, İstanbul, 1987, (Çev.B.Akgüç)

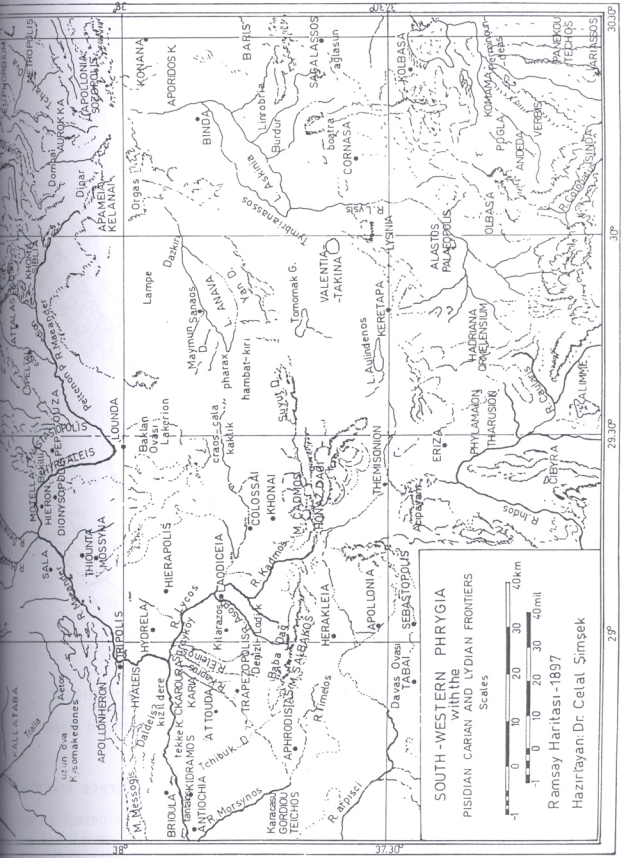
15-Ramsay, W.M., Anadolu'nun tarihi Coğrafyası, İstanbul, 1960, (Çev.M.Pektaş)

16-Umar, B., Türkiye deki Tarihsel Adlar, İstanbul, 1993

17-Niketas Khoniates., Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri), TTK, Ankara, 1995, (Çev.F. Işıltan)

18-Anna Komnena., Alexiad, Malazgirt'in sonrası, İstanbul, 1996, (Çev.B.Umar)

Diğer kısaltmalar: R: Resim, Ç: Çizim, P: Plan, S: Sayfa, Lev: Levha, TM: Tonoğlu Mezar, LM: Lahit Mezar, OM: Oygu Mezar, M: Mezar

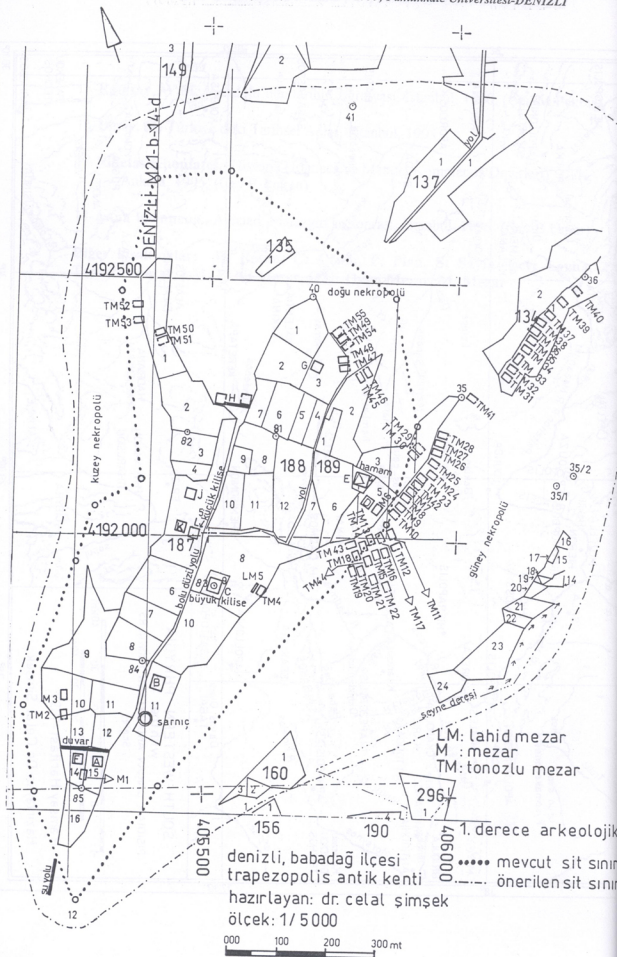
SOUTH - WESTERN PHRYGIA
 with the
 PISIDIAN, CARIAN AND LYDIAN FRONTIERS

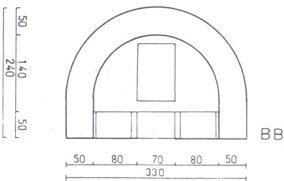
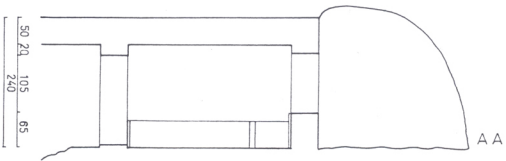
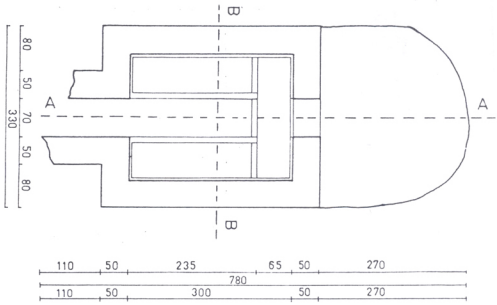
Scales

0 10 20 30 40km
 0 10 20 30 40mi

Ramsay Haritası-1897
 Hazırlayan: Dr. Celal Şimşek

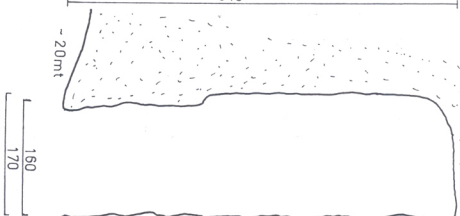
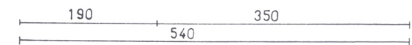
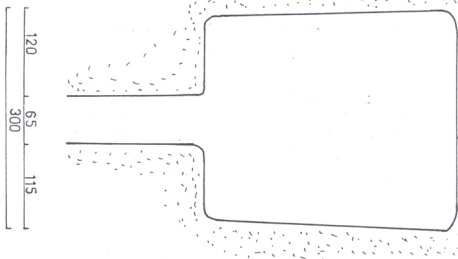
30.00°
 30°
 29.30°
 29°

Ç.1

YOL

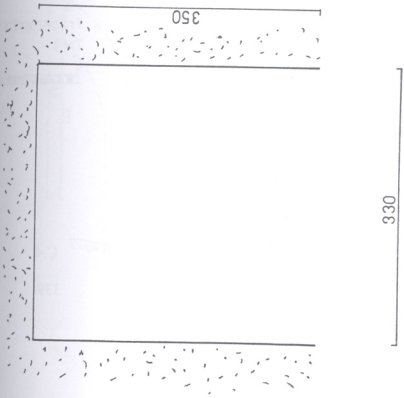
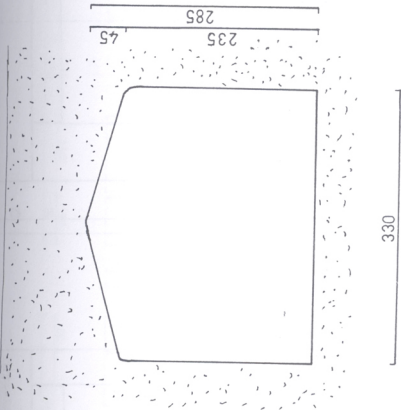

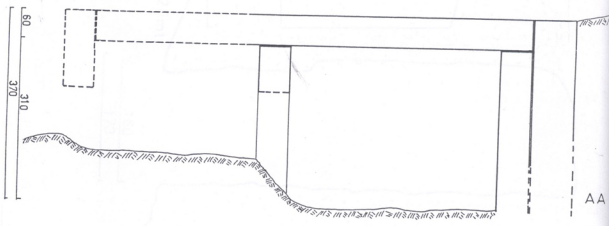
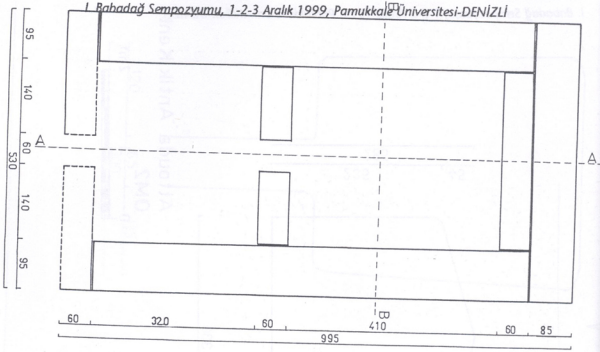
Attouda Antik Kenti
OM1

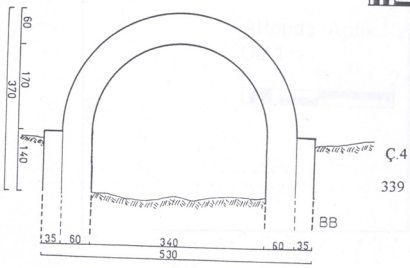
Attouda Antik Kenti

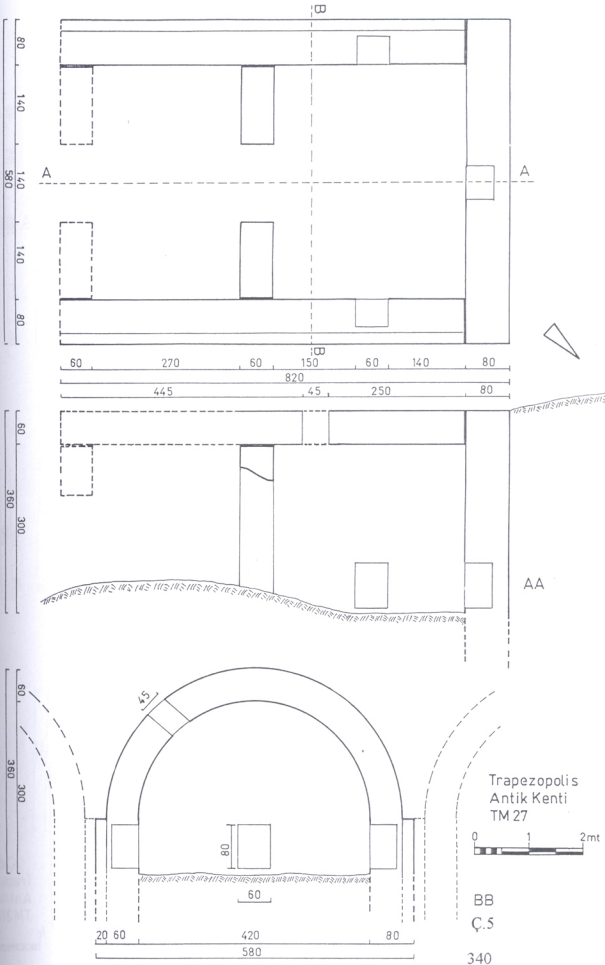
OM2

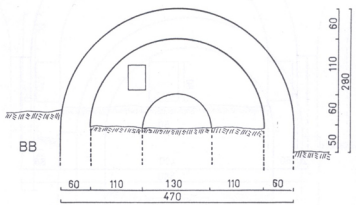
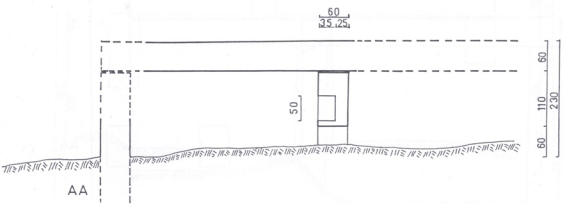
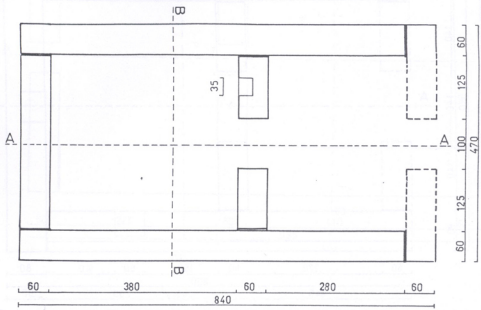

Trapezopolis Antik
 TM9
 0 1 2

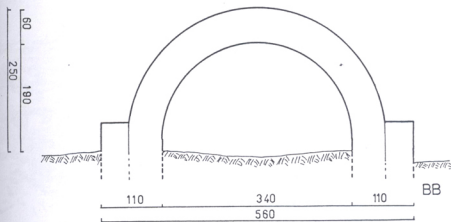
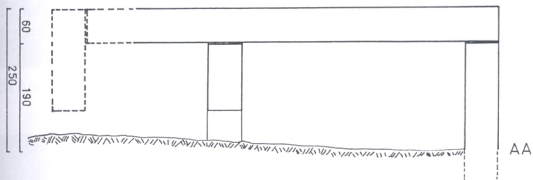
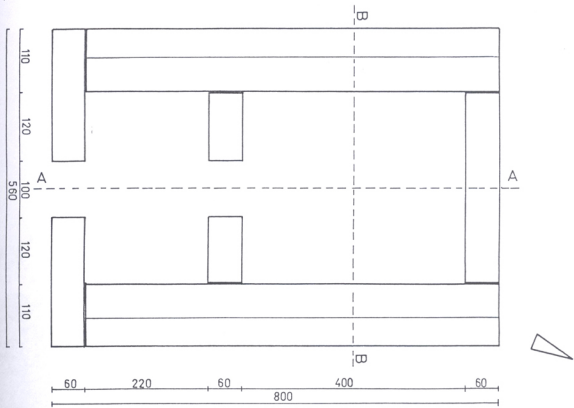

Ç.6
Trapezopolis
Antik Kenti
TM36

Trapezopolis
Antik Kenti
TM 39

0 1 2mt

Ç.7

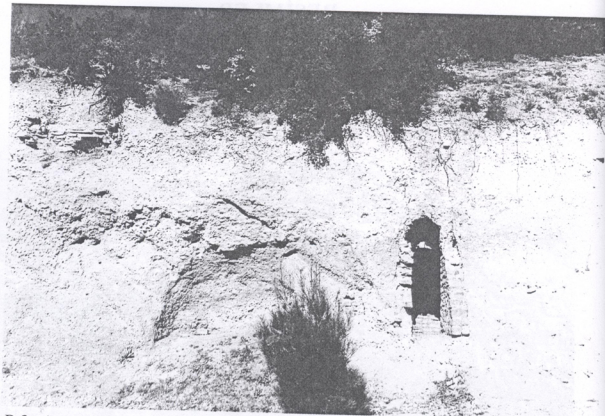
RESİMLER

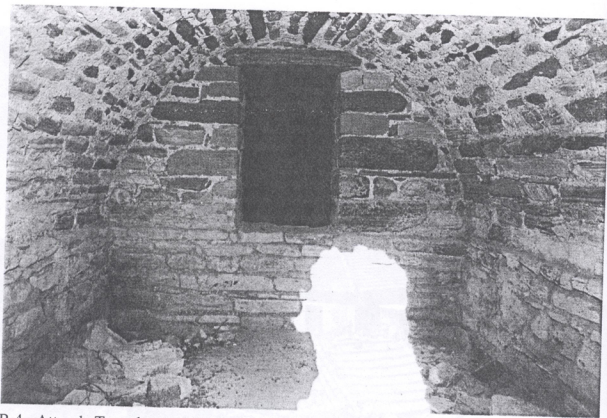
R.1 - Attouda Antik Kenti

R.2 - Attouda antik kenti üzerinde modern Hisarköy

R.3 - Attouda Tonoğlu Mezar, solda diğler mezarlar

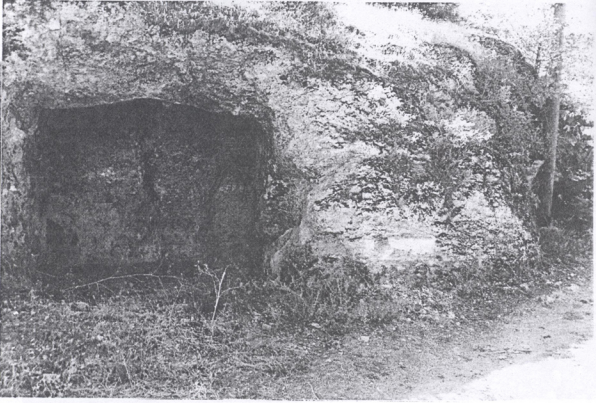
R.4 - Attouda Tonoğlu mezar içi

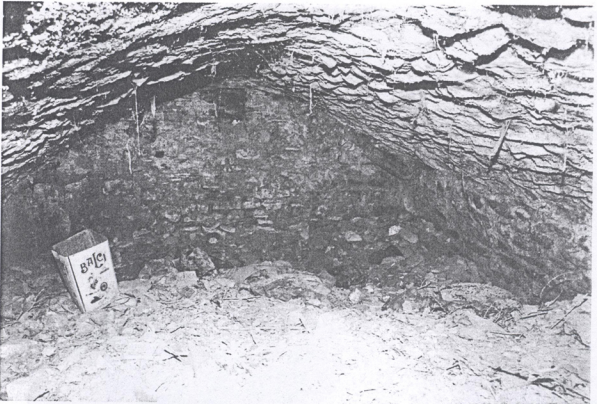
R.5 - Attouda düz çatılı kist mezarlar

R.6 - Attouda Oygu mezarlar

R.7 - Attouda Asar Tepesi Kaya Oygu Mezar

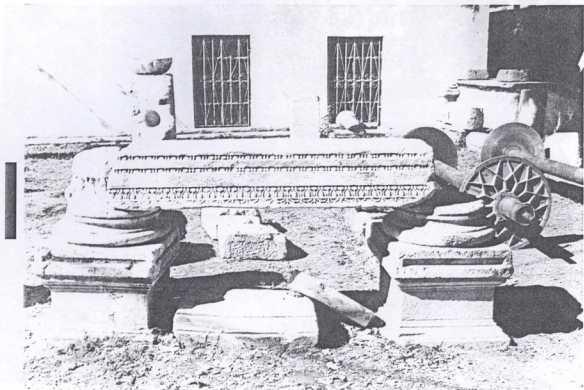
R.8 - Attouda Asar Tepesi Beşik Çatılı Mezar

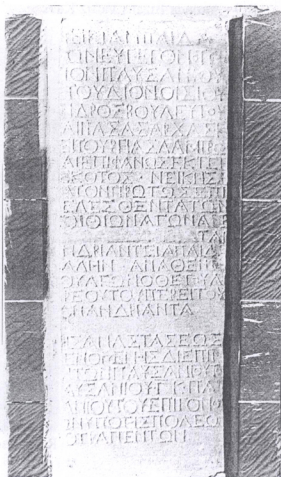
R.9 - Attouda Bizans Vaftiz Kabi

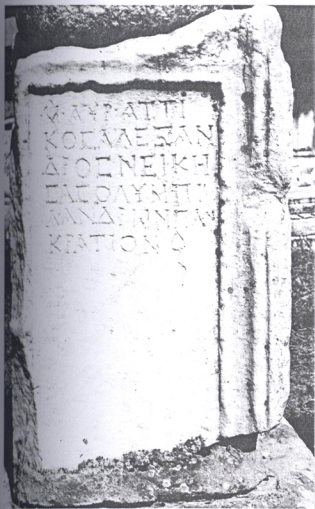
R.10-Attouda Meter Adrastos Kabartması, M.S.3.yy

R.11 - Attouda Mimari Bloklar

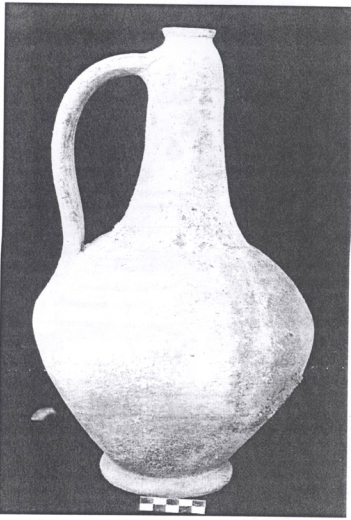
R.12 - Attouda Cami duvarındaki yazıt

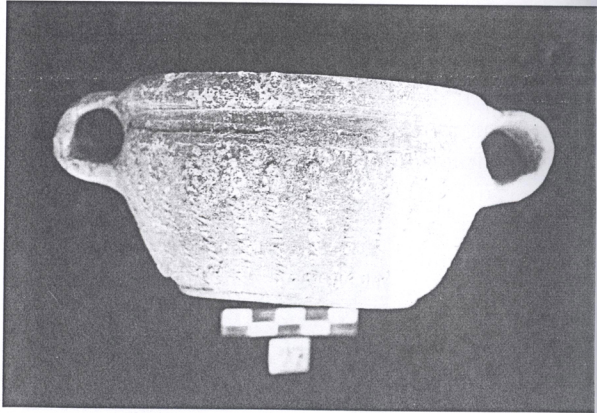
R.13 - Attouda Heykel kaidesi

R.14 - Attouda müze deneyü. Budicaitis tinis de kaidesi ka. L. Li M. G. O.

R.15 - Attouda Laginos (Testi), Roma Dönemi

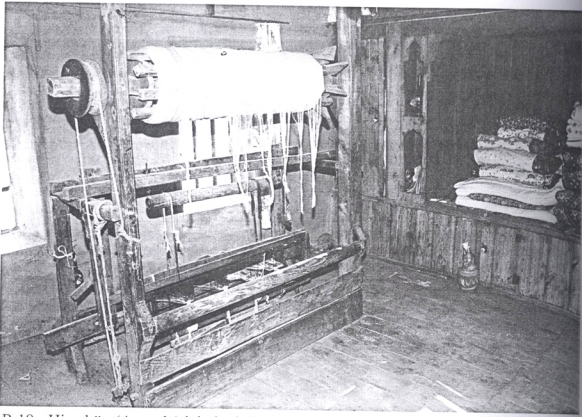
R.16 - Attouda Kabartmalı megara kasesi, Roma Dönemi

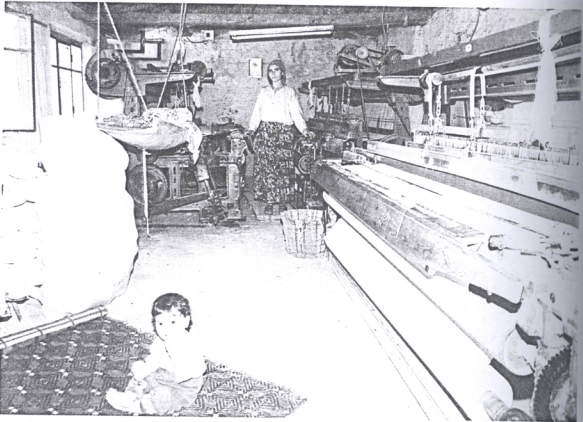
R.17 - Attoude kandilleri ve kandil kalıbı, Erken Bizans dönemi

R.18 - Saraköy Kaymakam Lojmanı bahçesinde Korinth düzeninde başlık M.S. 2.yy

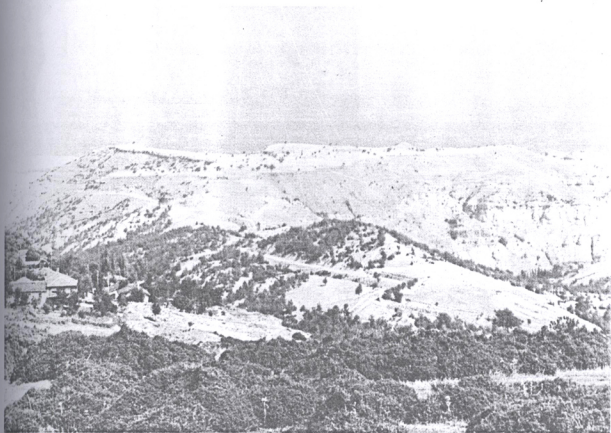
R.19 - Hisarköy (Attouda) içinde tipik köy evi içinde eski dokuma tezgahı

R.20 - Hisarköy (Attouda) içinde modern dokuma tezgahında günlük hayat

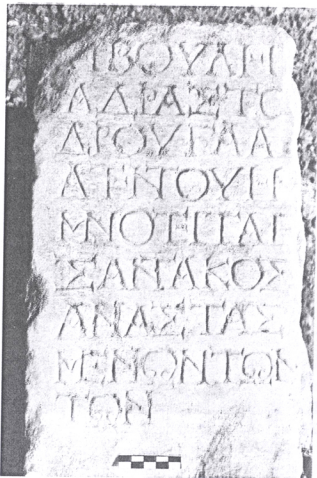
R.21 - Hisarköy (Attuoda) içinde terk edilmiş ahşap ev

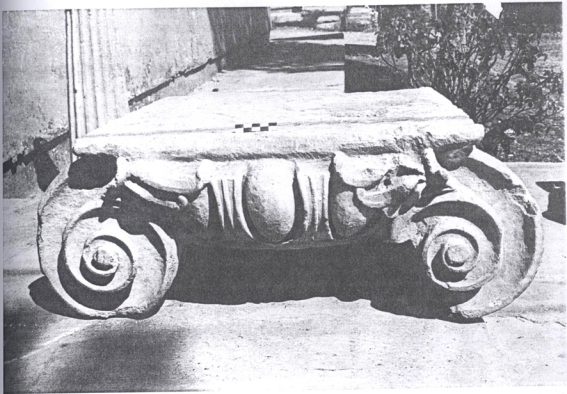
R.22 - Trapezopolis (Boludüzü)

R.21 - Trapezopolis antik su yolu

R.22 - Yazıtlı heykel kaidesi, MS 2.yy
sonu

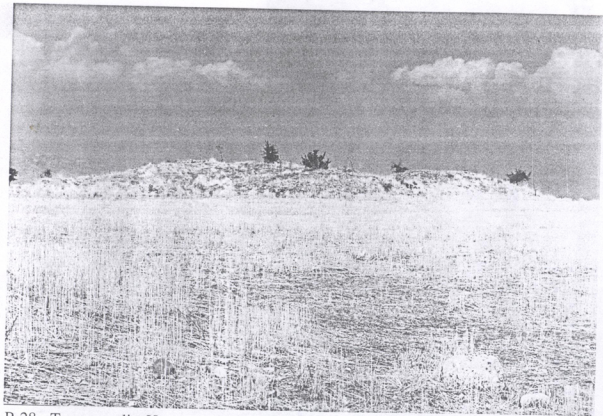
R.25 - İon düzeninde başlık, M.S. 2.yy

R.26 - Trapezopolis, Su sarnıcı

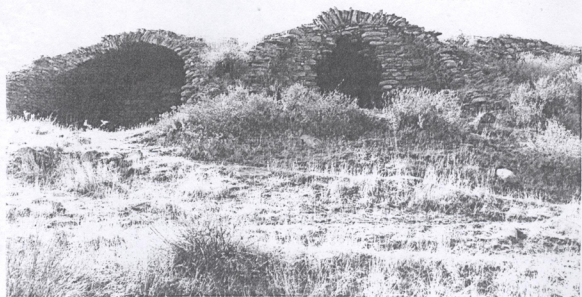
R.27 - Trapezopolis, Kilise (C) yapısı

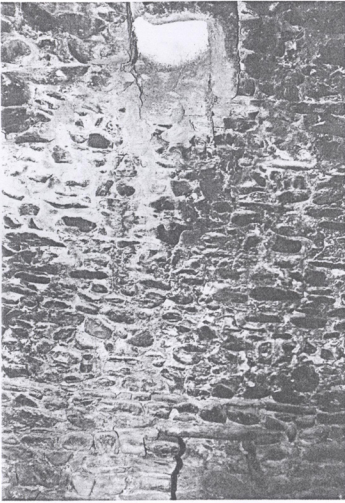
R.28 - Trapezopolis, Hamam (E) yapısı

R.29 - Trapezopolis, Kabartmalı arşıdrav, M.S.3.yy

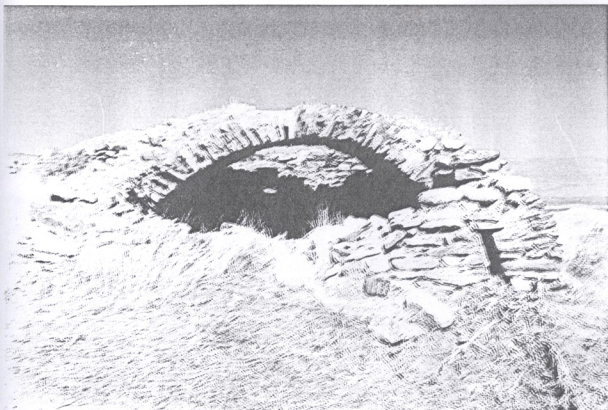
R.30 - Trapezopolis, TM26 - TM27 - TM28 mezarları

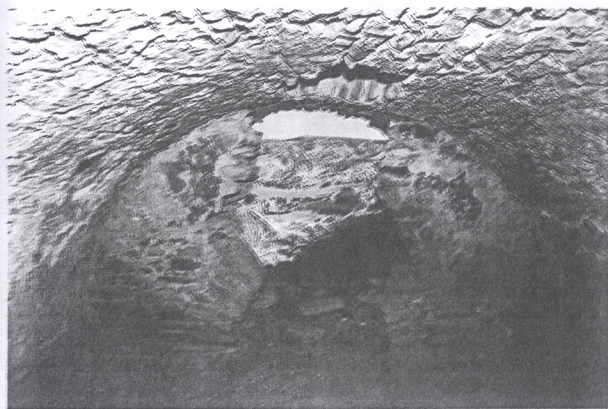
R.31 - Trapezopolis TM27 mezarı içinde niş ve aydınlatma penceresi

R.39 - Trapezopolis, TM19 Mezarı

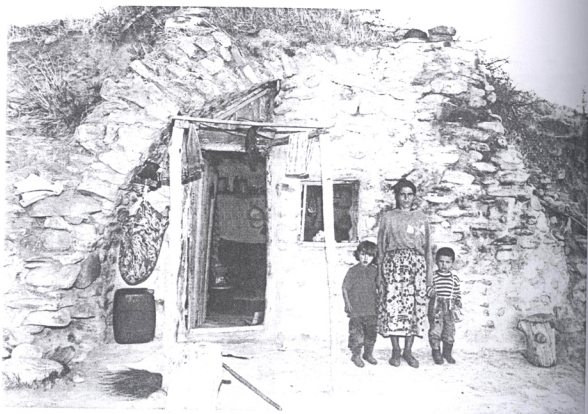
R.33 - Trapezopolis, TM36 Mezarı

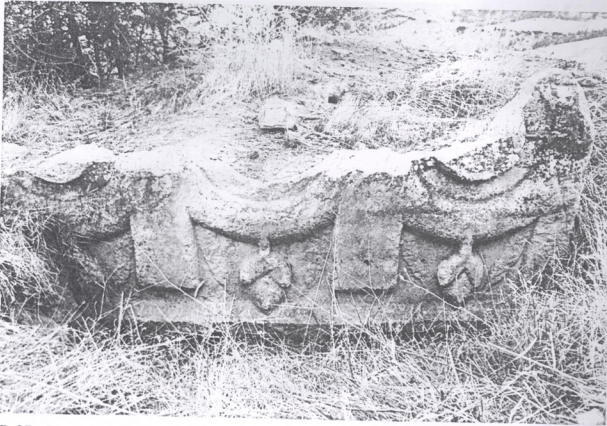
R.34 - Trapezopolis, TM39 mezarı içi

R.35 - Trapezopolis, TM47 mezarı

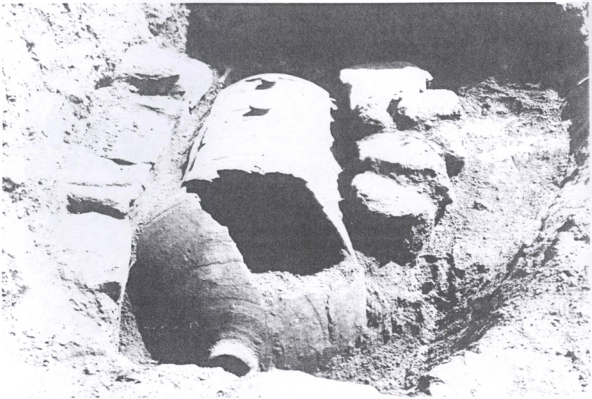
R.36 - Trapezopolis TM49 mezarı

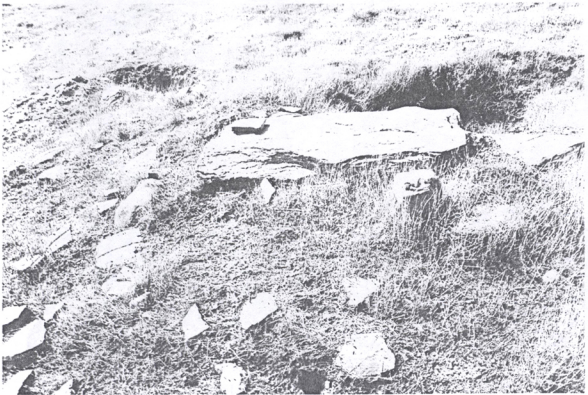
R.37 - Trapezopolis, LM5 Girlandlı lahit taslağı

R.38 - Trapezopolis, TM 7 mezarında bulunan P.T.Lahit parçası

R.39 - Trapezopolis, P.T. Silindirik lahit mezar

R.40 - Trapezopolis, Güney nekropolü halk tipi mezarlara ait kapak ve P.T. lahit parçaları